

ઈટીએફ : શેરબજારમાં નાના રોકાણકારોનો મોટો સાથી

એક-બે શેર નહીં, આખું બજાર ખરીદી લો

તમારી પાસે નાની મૂડી હોય તો તમે એ મૂડીથી કેટલા શેરોમાં રોકાણ કરી શકો? શેરની સંખ્યા છોડો, કેટલી જુદી-જુદી સ્કિપ્સ ખરીદી શકો? બે, ચાર, છ, દસ? ચાલો, આ સવાલને બીજી રીતે જોઈએ, ઘણીવાર આપણે વાતો કરતા કે સાંભળતા હોઈએ છીએ, રોકાણ કરવું તો બ્લુચીપ શેરોમાં જ કરવું. આ બ્લુચીપ શેરોને બજારની ભાષામાં લગડી પણ કહેવાય છે, પરંતુ આ લગડી શેરો એટલે કયા? સ્વાભાવિક છે કે સેન્સેક્સ કે નિફ્ટી જેવા ઈન્ડેક્સમાં સમાવિષ્ટ તેમ જ 'એ' ગ્રુપના શેરોને બ્લુચીપ ગણવામાં આવે છે. આ શેરો બધી જ રીતે મજબૂત છે, તેથી જ તો તેમને માર્કેટના બેન્યમાર્ક સમાન ઈન્ડેક્સમાં સ્થાન મળ્યું હોય છે. જોકે ફરી સવાલ ઊભો થાય કે સેન્સેક્સમાં તો ૩૦ સ્કિપ્સ અને નિફ્ટીમાં ૫૦ સ્કિપ્સ હોય છે, તો વળી એમાંથી કઈ સ્કિપ્સ પસંદ કરવી? ચાલોને એ બધી જ સ્કિપ્સ ખરીદી લઈએ તો...? અરે પણ એટલા બધા રૂપિયા ક્યાં છે? પણ દોસ્તો, એટલા બધા રૂપિયાની જરૂર પણ નથી, ઓછી મૂડી સાથે પણ તમે 'એકસાથે' સેન્સેક્સની ૩૦ અને નિફ્ટીની ૫૦ સ્કિપ્સ ખરીદી શકો છો. હવે તમે થોડા જાણકાર હશો તો કહેશો કે, તો ભાઈ એમ કહોને કે ઈન્ડેક્સ જ ખરીદી લો. કિંતુ અમારે અહીં કંઈક વિશેષ વાત કરવી છે, ઈન્ડેક્સ ફંડથી જુદી વાત, જુદી પ્રોડક્ટ કે જુદું રોકાણ સાધન અમે તમારી સમક્ષ મૂકવા માગીએ છીએ. આ છે એક્સચેન્જ ટ્રેડેડ ફંડ. શેરબજારમાં તેનું ટૂંકું નામ છે 'ઈટીએફ'. આપણે અહીં ઈટીએફ વિષે સરળ શબ્દોમાં વિગતે વાત કરીશું.

પાંચથી પચાસ હજારની મૂડી સાથે બે-પાંચ શેરોની પાછળ દોડવા કરતા ૩૦-૫૦ શેરોનો જ લોટ મળતો હોય તો ખોટું શું છે?

ઈટીએફ શું છે? તેમાં રોકાણ કરવાથી શુ વધુ લાભ છે? શા માટે? આ રોકાણ કઈ રીતે કરાય? વગેરે સહિત ઈટીએફના ઇતિહાસ, વર્તમાન અને ભાવિને સમજાવે.

ઈટીએફ શું છે?

ઈટીએફ ખરા અર્થમાં સ્ટોક્સની એક બાસ્કેટ છે. દા.ત. જો તમે સેન્સેક્સના ઈટીએફમાં રોકાણ કરો છો તો એ રોકાણ સેન્સેક્સમાં સમાવિષ્ટ તમામ (૩૦) સ્કિપ્સમાં રોકાણ કરો છો, તે પણ એ જ પ્રમાણસર જે પ્રમાણમાં સેન્સેક્સમાં તે ૩૦ સ્કિપ્સનું વેઈટેજ છે. આ જ બાબત સેન્સેક્સ, નિફ્ટી કે અન્ય કોઈ પણ ઈન્ડેક્સને લાગુ પડે છે. ઈન્ડેક્સ આધારિત ઈટીએફમાં રોકાણ કરવાથી તમારું એ રોકાણ જે- તે ઈન્ડેક્સમાં સમાયેલી તમામ સ્કિપ્સમાં થઈ જાય છે. આ તમારું રોકાણ આપોઆપ શ્રેષ્ઠતમ ડાઈવર્સિફાઈડ બની જાય છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો ઈટીએફ એટલે લિસ્ટેડ શેરો અને ઓપન એન્ડેડ મ્યુચ્યુઅલ ફંડ વચ્ચેનું કે બંનેનું કોમ્બીનેશન.. જો કે તે મ્યુચ્યુઅલ ફંડનો જ હિસ્સો હોવા છતાં હવે મ્યુચ્યુઅલ ફંડ સાથે સ્પર્ધામાં છે. રોકાણકારોએ મ્યુચ્યુઅલફંડ અને ઈટીએફ વચ્ચેનો ફરક સમજી લેવો મહત્વનું છે. કેમ કે ઈટીએફનો એક અલગ ઇતિહાસ છે અને જુદું માળખું પણ છે.

ઈટીએફના લાભ

હવે જોઈએ કે ઈટીએફમાં રોકાણ કરવાના ચોક્કસ ફાયદા કયા છે.

પહેલી વાત એ કે ઈટીએફમાં તમે શેરબજારમાં શેરની જેમ સરળતાથી લે-વેચ કરી શકો છો. બીજું આ એક પ્રકારનું ફંડ (મ્યુ. ફંડ) હોઈ તેની 'નાવ' (નેટ એસેટ વેલ્યુ) હોય છે અને તેનું સ્વરૂપ યુનિટ્સમાં હોય છે. ઈટીએફ સ્કીમની 'નાવ' (ભાવ)ના આધારે જ તેમાં સોદા

થતા રહે છે. આ માટે કોઈ ફોર્મ ભરવાની પણ જરૂર નથી. શેરબ્રોકરને ફોન કરી કે ઈન્ટરનેટ મારફત તમે ઈટીએફના સોદા કરી શકો છો. અર્થાત તેમાં એકઝેકટલી શેરની જેમ સોદા થઈ શકે છે..

સૌથી મહત્વની વાત એ છે કે તમે આમાં લઘુત્તમ એક યુનિટમાં પણ રોકાણ કરી શકો છો. ઈટીએફમાં રોકાણ કરવાનો ખર્ચ તુલનાત્મક દૃષ્ટિએ ઓછો આવે છે. તેમ જ ઈટીએફ ફ્યુચર્સ અને કેશ માર્કેટ (વાયદા અને હાજર) વચ્ચે આર્બીટ્રાજની સુવિધા સ્વરૂપે પણ ઉપયોગી બની રહે છે.

અહીં એક યુનિટની જે વાત કરી તેનું ઉદાહરણ જોઈએ. દા.ત. નિફટી આંક ૬૦૦૦ છે તો નિફટી આધારિત ઈટીએફનો યુનિટદીઠ ભાવ તેનો ૧/૧૦ (દસમો) ભાગ ગણાય છે. એટલે કે ૬૦૦૦ના દસમાં ભાગ મુજબ યુનિટદીઠ રૂ.૬૦૦ની આસપાસનો ભાવ ગણાય. એ જ રીતે સેન્સેક્સ ૨૦,૦૦૦ આસપાસ હોય તો તેનું ઈટીએફ રૂ.૨૦૦૦ની આસપાસ ભાવ ગણાય. આમ તમે ઈટીએફનું એક યુનિટ નિફટીમાં રૂ.૬૦૦ કે સેન્સેક્સમાં રૂ.૨૦૦૦ આસપાસના ભાવે ખરીદી શકો છો. જેમાં નિફટી અને સેન્સેક્સની વધઘટને આધારે ફેરફાર થયા કરે છે.

ઈટીએફ શેરબજાર પર લિસ્ટેડ હોય છે

ઈટીએફમાં સૌ પ્રથમ નિફટી ઈન્ડેક્સ આધારિત બેન્ચમાર્ક એસેટ મેનેજમેન્ટ કંપનીનું નિફટી બીઝ નામનું ઈટીએફ એનએસઈ પર લિસ્ટ થયું હતું. આ કંપની દેશમાં ઈટીએફ ક્ષેત્રે પ્રણેતા કંપની છે. સૌ પ્રથમ ગોલ્ડ ઈટીએફ પણ બેન્ચમાર્ક કંપની જ લાવી હતી.

નિફટી બીઝ ઉપરાંત બેન્ચમાર્કનું બીજા ઈટીએફ લિક્વિડ બેન્ચમાર્ક એક્સચેન્જ ટ્રેડેડ સ્કીમ (લિક્વિડ બીઝ) તેમ જ જુનિયર નિફટી બીઝ અને બેન્ક બીઝ (એટલે કે બેન્ક ઈન્ડેક્સ આધારિત), રેરિવેટીવ્લ ઈટીએફ અને પીએસયુ બેન્ક બીઝ, ઈસ્લામના શરિયાહના સિધ્ધાંતોને આધારિત શરિયાહ બીઝ ઈટીએફ, વિદેશી ઈન્ડેક્સ આધારિત હેંગસેંગ (હોંગકોંગ એક્સચેન્જના બેન્ચમાર્ક ઈન્ડેક્સ)પણ છે.

આ ઉપરાંત એનએસઈ અને બીએસઈ પર એસએન્ડપી સીએનએક્સ નિફટી યુટીઆઈ નોશનલ ડિપોઝિટરી રિસિપ્ટ્સ સ્કીમ (સુંદર), કોટક ગોલ્ડ, ગોલ્ડશેર, ગોલ્ડબીઝ, કોટક પીએસયુ બેન્ક, રિલગોલ્ડ અને ક્વાન્ટમ ગોલ્ડ પણ લિસ્ટેડ છે.

ઈટીએફ, ઓપન એન્ડેડ મ્યુચ્યુઅલ ફંડ તેમ જ ક્લોઝ એન્ડેડ મ્યુચ્યુઅલ ફંડ વચ્ચે શું ફરક ?

ઈટીએફ ઓપન એન્ડેડ મ્યુચ્યુઅલ ફંડ અને ક્લોઝ એન્ડેડ મ્યુચ્યુઅલ ફંડથી જુદાં પડે છે. કેમ કે ઈટીએફની લે-વેચ શેરબજાર પર શેરની જેમ સરળ હોય છે. તેમ જ ઈટીએફમાં ઈન્ટ્રા ડે મુવમેન્ટનો લાભ પણ લઈ શકાય છે. જે મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં સંભવ નથી. ઈટીએફમાં મ્યુચ્યુઅલ ફંડની તુલનાએ ખૂબ ઓછો ખર્ચ આવે છે.

એ ખરું છે કે ક્લોઝ એન્ડેડ ફંડ સહિત વિવિધ મ્યુચ્યુઅલ ફંડોની યોજનાઓ પણ શેરબજાર પર લિસ્ટેડ હોય છે, કિંતુ તેમાં મર્યાદિત શેર્સ હોય છે. તેમ જ તેમાં ઈટીએફ જેવી પારદર્શકતા પણ હોતી નથી. તેનો પોર્ટફોલિયો બદલાતો રહે છે. જ્યારે ઈટીએફમાં શેરોમાં સંખ્યા મર્યાદિત રહેતી નથી. તેમાં સતત નવો ઉમેરો કે રિડમ્પશન પણ થતાં રહે છે.

ઈટીએફ વિ. ઓપન એન્ડેડ ફંડ વિ. ક્લોઝ એન્ડેડ ફંડ

	ઓપન ફંડ	ક્લોઝ ફંડ	ઈટીએફ
ફંડનું કદ	ફ્લેક્સિબલ	ફિક્સ	ફ્લેક્સિબલ
નાવ (નેટ એસેટ વેલ્યુ)	દૈનિક	દૈનિક	રિયલ ટાઈમ
લિક્વિડિટી પ્રોવાઈડર	ફંડ પોતે	શેરબજાર	શેરબજાર/ફંડ પોતે
પોર્ટફોલિયો ડિસ્ક્લોઝર્સ	માસિક ડિસ્ક્લોઝર્સ	માસિક ડિસ્ક્લોઝર્સ	દૈનિક/રિયલ ટાઈમ

ઈટીએફમાં ડિવિડંડનું શું થાય ?

ઈટીએફનું રોકાણ આખરે તો વિવિધ શેરોમાં થતું હોવાથી તેમાં સંબંધિત કંપનીઓ તરફથી ડિવિડંડ પણ આવે છે. ઈટીએફ પાસે આમ જે ડિવિડંડ આવે છે તેનું સામાન્ય રીતે સ્કીમમાં જ પુનઃ રોકાણ કરાય છે. જોકે ફંડ પોતે ચાહે તો તે ઈટીએફના ધારકોમાં પણ વહેંચી શકે છે. સ્કીમમાં પુનઃ રોકાણ કરાય તો દરેક યુનિટધારકોના યુનિટ્સની સંખ્યા વધી શકે છે.

જોકે તેને ટેક્સના નિયમો શેરની લે-વેચની જેમ અને મ્યુચ્યુઅલ ફંડના યુનિટ્સના ખરીદી-વેચાણની જેમ જ લાગુ પડે છે.

ઈટીએફની તુલના ઈન્વેક્સ ફ્યુચર્સ સાથે પણ કરીએ તો ઈન્વેક્સ ફ્યુચર્સ માટે ઈન્વેસ્ટર પાસે મોટી મૂડી હોવી જરૂરી બને છે, જ્યારે ઈટીએફમાં સાવ નાની મૂડી સાથે પણ રોકાણ થઈ શકે છે. ઈન્વેક્સ ફ્યુચર્સ આખરે તો વાયદો અને સટ્ટો છે, જે બધાને માફક ન આવે કે ન પોષાય એવું પણ બને. વધુમાં ઈન્વેક્સ ફ્યુચર્સ દર ત્રણ મહિને રોલઓવર કરવું પડે છે, જ્યારે કે ઈટીએફમાં લાંબા ગાળાનું ઈન્વેસ્ટમેન્ટ થઈ શકે છે. આ ઉપરાંત ઈન્વેક્સ ફ્યુચર્સમાં રોકાણકાર માત્ર શોર્ટ ટર્મ કેપિટલ ગેઈનનો લાભ મેળવી શકતો હોવાથી તેને ટેક્સ પણ એ મુજબ લાગુ પડે છે. જ્યારે ઈટીએફમાં લોંગ ટર્મ કેપિટલ ગેઈનનો લાભ મળી શકે છે. જેના પર હાલ કરમુક્તિ છે.

ઈન્વેક્સને સમજો

ઈટીએફને સમજવા માટે ઈન્વેક્સને સમજવું પણ મહત્વનું છે. શેરબજાર -મુડીબજારમાં ઈન્વેક્સની વાત આવે એટલે આપણે મુંબઈ શેરબજારના બેન્ચમાર્ક ઈન્વેક્સ સેન્સેક્સને અને નેશનલ સ્ટોક એક્સચેન્જના બેન્ચમાર્ક ઈન્વેક્સ નિફ્ટીને સૌપ્રથમ યાદ કરીએ. આ ઈન્વેક્સ બજારના ટ્રેન્ડનો નિર્દેશ કરતા હોવાથી ઈન્ડીકેટર શબ્દમાંથી ઈન્વેક્સ શબ્દનો જન્મ થયો છે. આ જ રીતે દરેક જુદા જુદા સેક્ટર (ક્ષેત્ર)ના પણ ઈન્વેક્સ હોય છે, જેમ કે ઓટો, આઈ.ટી., રિઅલ્ટી, બેન્કિંગ વગેરે. જેને સેક્ટરલ ઈન્વેક્સ કહે છે. ઈટીએફનો આધાર ઈન્વેક્સ પણ હોય છે, તેથી ઈન્વેક્સની રચના જાણવી તેમ જ તેમાં કઈ સ્કીપ્સ આવી જાય છે એ જાણવું જરૂરી બને છે.

સિક્યોરિટીઝ ઈન્વેક્સ તેમાં રહેલી સિક્યોરિટીઝના આધારે બને છે, જેની રચના વખતે તેમાં દરેક સિક્યોરિટીઝનું વેઈટેજ નક્કી થાય છે, જેમ કે સેન્સકેસમાં ૩૦ સ્કિપ્સ છે અને નિફ્ટીમાં ૫૦ સ્કિપ્સ છે.

આ દરેક સ્કિપ્સનું વેઈટેજ હોય છે, એટલું જ નહીં, તેના સેક્ટરને પણ એ મુજબનું વેઈટેજ અપાય છે, જેને પરિણામે ઈન્વેક્સ એવો બને છે, જે બજારના ટ્રેન્ડનો ખરો નિર્દેશ આપી શકે .

જ્યારે આપણે નિકટી આધારિત ઈટીએફમાં રોકાણ કરીએ છીએ ત્યારે આપણું રોકાણ નિકટીમાં સમાવિષ્ટ પચાસે પચાસ સ્ક્રિપ્સમાં થઈ જાય છે અને તે પણ તેના નિર્દિષ્ટ વેઈટેજ અનુસાર. આ જ રીતે સેન્સેકસ આધારિત ઈટીએફમાં પણ બને છે.

ઈટીએફને સ્ટોક અને મ્યુચ્યુઅલ ફંડ વચ્ચેની પ્રોડક્ટ પણ કહેવાય છે, જેનું શેરની જેમ એક્સચેન્જમાં ટ્રેડિંગ પણ થાય છે અને મ્યુચ્યુઅલ ફંડની જેમ તે ડાઈવર્સિફાઈડ પોર્ટફોલિયોનું પણ બનેલું હોય છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો ઈટીએફ એ શેરબજાર પર લિસ્ટેડ અને ટ્રેડેડ થતું મ્યુચ્યુઅલ ફંડ છે. જોકે હવે તો ધીમે ધીમે મ્યુચ્યુઅલ ફંડની સંખ્યાબંધ યોજનાઓ શેરબજારો પર લિસ્ટેડ થઈ રહી છે, જે ભવિષ્યમાં મોટેપાયે કે સક્રિયરીતે ટ્રેડ પણ થશે. હકીકતમાં મ્યુ.ફંડની અનેકવિધ યોજનાઓ પણ પેપરલેસ ઈન્વેસ્ટમેન્ટની જેમ ડિમેટ સ્વરૂપ ધારણ કરી લેશે અને તેના યુનિટમાં શેરોની જેમ સ્ટોક એક્સચેન્જ પર સોદા થશે. હાલમાં આ દિશામાં કામ શરૂ થઈ ગયું છે.

ઈટીએફના સ્પષ્ટ ગુણધર્મોની ઝલક

- પારદર્શકતા રોકાણકારો ઈટીએફ શેનું બનેલું છે કે શેના આધારિત છે તે જોઈ શકે છે.
- પ્રવાહિતા શેરબજારમાં કામકાજ મારફતે જોવા મળે છે અને અંડરલાઈંગ એસેટ્સની કીએશન તથા રિડમ્પશનની કાર્યવાહીમાંથી પ્રતીત થાય છે.
- વૈવિધીકરણ વિવિધ શેરોમાં રોકાણને લીધે તાત્કાલિક વૈવિધીકરણ પ્રાપ્ત થાય છે અને ઈક્વિટી, બોન્ડ્સ, કોમોડિટીઝ વગેરે સમાન એસેટ ક્લાસ પણ તેમાં આવી જાય છે.
- ફ્લેક્સીબિલિટી ઈટીએફ એક્સચેન્જ પર લિસ્ટેડ હોવાથી તેમાં નિયમિત સોદા થતા રહે છે અને ભાવો પણ સતત ઉપલબ્ધ રહે છે.
- ખર્ચ ઈટીએફ સોદાઓમાં એકંદરે ખર્ચ પણ ઓછો આવે છે

ઈટીએફનો ઇતિહાસ

ઈટીએફનો ઇતિહાસ બહુ જુનો નથી. ૧૯૯૩માં અમેરીકન સ્ટોક એક્સચેન્જ સાથે મળીને સ્ટેટ સ્ટ્રીટ ગ્લોબલ એડવાઈઝર્સ ઈટીએફ લોન્ચ કર્યું હતું અને તેની બજાર વિકસાવી હતી. તેની પ્રોડક્ટનું નામ એસપીડીઆરએસ હતું, જે એસએન્ડપી ૫૦૦ ઈન્ડેક્સ આધારિત હતી અને ખૂબ સફળ રહી હતી. ૧૯૯૮માં આ કંપનીએ ડાયમંડ્સ લોન્ચ કર્યું, જે ડો. જોન્સ ઈન્ડસ્ટ્રિયલ એવરેજ પર આધારિત હતું. એ પછી તેણે સેક્ટર આધારિત ઈટીએફ પણ બહાર પાડ્યા હતા. આમ ૧૯૯૩માં શરૂ થયેલી ઈટીએફની માર્કેટનું હવે સૌથી મોટું કદ પણ અમેરીકામાં છે, જ્યારે એ પછી સૌથી મોટી ઈટીએફ માર્કેટ યુરોપમાં છે.

કરવેરાની અસર

ઈક્વિટી ઈટીએફમાં મળતું ડિવિડંડ કરમુક્ત હોય છે. જોકે તેના યુનિટ્સના વેચાણ પર થયેલા નફા ઉપર કેપિટલ ગેઈન ટેક્સ લાગે છે. જો આ યુનિટ્સ ૧૨ મહિનાથી ઓછો સમય રાખીને રોકાણકાર વેચી દે તો તેના નફા પર શોર્ટ ટર્મ કેપિટલ ગેઈન ટેક્સ લાગે અને ૧૨ મહિના બાદ તેને લોંગ ટર્મ કેપિટલ ગેઈન ટેક્સ લાગુ પડે છે, જે હાલમાં મુક્ત છે. આ ઈન્વેસ્ટમેન્ટ વેલ્થ ટેક્સમાંથી પણ મુક્ત હોય છે.

ગોલ્ડ ઈટીએફમાં પણ ઉપર મુજબ જ શોર્ટ ટર્મ અને લોંગ ટર્મ કેપિટલ ગેઈન ટેક્સ લાગુ થાય છે. આ રોકાણ પણ વેલ્થ ટેક્સમાંથી મુક્ત રહે છે, જ્યારે કે ફિઝિકલ સ્વરૂપે સોના પર વેલ્થ ટેક્સ (સંપત્તિ વેરો) લાગે છે.

ઈટીએફ કોની માટે સાનુકૂળ છે ?

આમ તો ઈટીએફ દરેક પ્રકાર કે કદના ઈન્વેસ્ટરો માટે શ્રેષ્ઠ પ્રોડક્ટ છે. અત્યારસુધી ઈટીએફમાં રોકાણ કરનારા મોટેભાગે મોટા સંસ્થાકીય રોકાણકારો અને ફંડ હાઉસીસ રહ્યા છે. જોકે નાના રોકાણકારો નાના લોટમાં પણ ઈટીએફમાં રોકાણ કરી શકે છે અને હવે આ વિષેની જાગૃતિ વધવા લાગી છે.

જોકે વ્યૂહાત્મક દૃષ્ટિએ જોઈએ તો લાંબા ગાળાના રોકાણ માટે ઈટીએફ આદર્શ છે. આ એક એવું રોકાણ સાધન છે, જે પેન્શન ફંડ, રીટાયરમેન્ટ ફંડના રોકાણમાં પણ ઉપયોગી થાય છે. નાના રોકાણકારો ખાસ કરીને આમાં લોંગ ટર્મ પ્લાન સાથે પોતાની નિવૃત્તિમાં કામ લાગે એ રીતે ઈટીએફમાં ઈન્વેસ્ટમેન્ટ કરી શકે છે. આમાં પોર્ટફોલીઓ વૈવિધ્યકરણ પણ મળે છે.

રોકાણકાર પાસે ફાજલ નાણાં હોય અને તે પોતાનો પોર્ટફોલીઓ બનાવી રહ્યો હોય એ દરમિયાન તેને ટૂંકા ગાળા માટે રોકાણ કરવું હોય તો પણ ઈટીએફ તેને અત્યંત કિફાયતી દરે આ તક આપે છે. આ ફંડમાં પ્રવાહીતા ભરપૂર રહેતી હોવાથી તેનો ગમે ત્યારે ઉપાડ પણ થઈ શકે છે.

મોટા કે સંસ્થાકીય રોકાણકારોને એક ઝાટકે એસેટ એલોકેશન કરવામાં ઈટીએફ શ્રેષ્ઠ સાધન પુરવાર થાય છે. દા.ત. પેન્શન ફંડ, બેન્કો, વીમા કંપનીઓ, નાણા સંસ્થાઓ, વિદેશી સંસ્થાકીય ઈન્વેસ્ટરો (એફઆઈઆઈ) જેવા મહાકાય રોકાણકારો પણ ઈટીએફમાં રોકાણ મારફત વધુ ઝડપથી, ઓછા ખર્ચે અને વધુ અસરકારક રીતે શોર્ટ ટર્મ એક્સપોઝર લઈ શકે છે. એટલું જ નહીં હેજ ફંડો પણ ઈટીએફનો ઉપયોગ સારી રીતે કરી શકે છે.

ઈટીએફના વિભિન્ન સ્વરૂપ

આમ તો ઈટીએફ એટલે એક્સચેન્જ ટ્રેડેડ ફંડ એવો સરળ અર્થ છે, કિંતુ ઈટીએફ જેના આધારિત હોય છે એ પ્રોડક્ટ ભિન્ન હોઈ શકે છે, એટલે કે ઈટીએફનું મૂળ સ્વરૂપ જે છે તે છે, પણ તેની અંડરલાઈંગ એસેટ્સ (જેના આધારે છે તે)ના સ્વરૂપ કે પ્રકાર જુદાં-જુદાં હોવાને લીધે તેની સાથે ઈટીએફ પોતાનો મૂળભૂત સ્વરૂપ જાળવી રાખીને કામ કરે છે. જેમ ઈક્વિટી ઈન્ડેક્સ અને સેક્ટર આધારિત ઈટીએફ હોય છે તેમ કોમોડિટી અને કોમોડિટી ઈન્ડેક્સ આધારિત પણ ઈટીએફ હોય છે. વિશ્વમાં હાલ જે જુદાં-જુદાં ઈટીએફ પ્રચલિત છે તેમાં પાવર, ગોલ્ડ, સિલ્વર, હેલ્થકેર, માઈનિંગ, ઈન્ટરનેશનલ ઈટીએફ, ટેકનોલોજી, બેન્કિંગ, એફએમસીજી, મેટલ ઈટીએફ પણ છે. આ ઉપરાંત ઈમરજિંગ માર્કેટ્સના પણ ઈટીએફ છે. મની માર્કેટ, શોર્ટ ફાઈનાન્સિયલ ઈટીએફ અને બોન્ડ ઈટીએફ પણ છે. ઘણા દેશોના પણ ઈટીએફ છે, જેમ કે ઈન્ડિયા ઈટીએફ, ચાઈના ઈટીએફ, બ્રાઝિલ, કેનેડા અને રશિયા ઈટીએફ પણ છે. ક્યાંક પ્રાઈવેટ ઈક્વિટી ફંડના તો વળી ક્યાંક વિવિધ એક્સચેન્જના ઈટીએફ છે. દા.ત. નાસદાક ઈટીએફ છે.

કરન્સી ઈટીએફ

ઈક્વિટી, ગોલ્ડ વગેરે ઈટીએફની જેમ કરન્સી ઈટીએફ સિંગલ કરન્સી કે પછી બાસ્કેટ ઓફ કરન્સીમાં રોકાણ કરે છે, જેનો ઉદ્દેશ કરન્સીના દરોમાં થતી વધઘટનો લાભ લેવાનો હોય છે. આ પ્રકારના ઈટીએફ વિવિધ કરન્સી સીધા ધરાવે છે અથવા વિવિધ કરન્સીમાં દર્શાવાતા ટૂંકાગાળાના ઋણ સાધનોમાં રોકાણ કરે છે. સૌપ્રથમ કરન્સી ઈટીએફ ૨૦૦૫માં ન્યુયોર્કમાં મેરીલેન્ડ સ્થિત રિડેક્સ ઈન્વેસ્ટમેન્ટ -રોકવિલે દ્વારા લોન્ચ કરાયું હતું તેનું ન્યુયોર્ક સ્ટોક એક્સચેન્જ પર ટ્રેડિંગ થતું હતું આ યુરો ઈટીએફ હતું, ૨૦૦૬માં આ જ કંપનીએ વધુ છ કરન્સી આધારિત ઈટીએફ લોન્ચ કર્યા હતા.

કરન્સી ઈટીએફ કરન્સી ખરીદે છે અને તેને જાળવે છે. આ ઈટીએફ શેરની જેમ સ્ટોક એક્સચેન્જ પર ખરીદી-વેચી શકાય છે. આ ઈટીએફ કરન્સીના મુલ્યની વધઘટ સામે હેજ (રક્ષણ) કરે છે, અર્થાત જેમણે આંતરરાષ્ટ્રિય વેપાર-વ્યવહાર કરવાનાં હોય છે તેમની માટે કરન્સીનાં મુલ્યનાં ફેરફાર સામે આ એક રિસ્ક મેનેજમેન્ટનું સાધન પણ બની શકે છે તેમ જ કરન્સી ઈટીએફ વિશ્વની સૌથી વિશાળ એવી ફોરેન એક્સચેન્જ માર્કેટમાં સોદા કરવાની તક આપે છે.

અલબત્ત, કરન્સી માર્કેટની આગાહી કરવાનું ખૂબ મુશ્કેલ હોય છે. જેને લીધે તેનું જોખમ પણ ઊંચું ગણાય

રોકાણકારો કરન્સીની વાયદાની બજાર કે કરન્સી માર્કેટ (જેને ફોરેક્સ માર્કેટ પણ કહે છે)માં સીધું રોકાણ કરવાનું જોખમ લેવાને બદલે સલામત અથવા ઓછાં જોખમી સાધન તરીકે કરન્સી ઈટીએફ પસંદ કરી શકે છે. કરન્સીના ભાવોની વધઘટનો લાભ લેવા માટે આ સરળ અને સોંધો માર્ગ છે.

આપણા દેશમાં હવે તો કરન્સી ટ્રેડિંગના ત્રણ એક્સચેન્જ કાર્યરત છે. એમસીએક્સ-એસએક્સ, નેશનલ સ્ટોક એક્સચેન્જ અને યુનાઈટેડ સ્ટોક એક્સચેન્જ. જ્યાં રૂપિયા સામે ડોલર, યેન, યુરો અને પાઉન્ડમાં ફ્યુચર્સ-ઓપ્શન્સ ટ્રેડિંગ થાય છે. આ ઉપરાંત આની પરંપરાગત બજાર પણ છે જ. વૈવિધ્યકરણની સાથે સાથે હવે વિવિધ દેશોની કરન્સીના દરોની વધઘટ દરેક દેશ, વેપારીઓ, કંપનીઓથી માંડી રોકાણકારો સુધી મહત્વની બનતી જઈ રહી છે. અહીં એ નોંધવું જરૂરી છે કે વિશ્વમાં ફાઈનાન્સીયલ માર્કેટમાં કરન્સીની બજાર વોલ્યુમની દૃષ્ટિએ સૌથી મોટી છે. આમ કરન્સી ઈટીએફનું ખાસ્સું મહત્વ છે. આપણા દેશમાં હજી આ ઈટીએફ શરૂ થયા નથી, પરંતુ આ ઈટીએફના આગમન બાદ નાના ઈન્વેસ્ટરો માટે પણ કરન્સી માર્કેટમાં રોકાણ કે સ્પેક્યુલેશન કરવાની તક વધશે, તેમ જ ઈટીએફને પગલે આ માર્કેટમાં વોલ્યુમ પણ વધશે.

વર્તમાનમાં વૈશ્વિક બજારોમાં યુરો, ડોલર, યેન ઈટીએફ વગેરેમાં કામકાજ થાય છે. કરન્સીની વધઘટના જોખમ સામે કરન્સી ઈટીએફ રક્ષણ પુરું પાડી શકે છે.

કોમોડિટી ઈટીએફ

કોમોડિટી માર્કેટમાં ભાગ લેવાનો આ એક સૌથી સરળ અને સસ્તો માર્ગ છે. આમ કરીને રોકાણકાર પોતાનો પોર્ટફોલીયોનું વૈવિધ્યકરણ પણ કરી શકે છે. કોમોડિટી ઈટીએફ સિંગલ કોમોડિટી કે ઘણી બધી કોમોડિટીની બાસ્કેટના પણ હોય છે. આ ઈટીએફના મેનેજરો કોમોડિટી ફ્યુચર્સ કોન્ટ્રેક્ટમાં પણ રોકાણ કરે છે. આ માર્ગે રોકાણકાર પોતાની ખોટની સંભાવના મર્યાદિત રાખીને વેપાર કરી શકે છે. અલબત્ત, કોમોડિટી ફ્યુચર્સ માર્કેટમાં સીધા સોદા કરવામાં જોખમ ઊંચું રહી શકે, પરંતુ ઈટીએફના માધ્યમથી આ જોખમને સિમિત બનાવી શકાય છે. કોમોડિટી ઈટીએફનું રોકાણ કોમોડિટી ઈન્ડેક્સમાં પણ થાય છે, જેને લીધે તેનું જોખમ ઓર મર્યાદિત થઈ શકે છે. આ ઉપરાંત સિંગલ કોમોડિટી ઈન્ડેક્સ પણ હોય છે, જેમાં પણ ઈટીએફ રોકાણ કરે છે.

કૃષિ, એનર્જી, મેટલ્સ વગેરે જેવી વિભિન્ન કોમોડિટીમાં રોકાણ કરી જોખમ લેવા ઈચ્છતાં કે જોખમ સામે રક્ષણ મેળવવા ઈચ્છતાં નાના રોકાણકારો માટે આ ઈટીએફ આદર્શ છે. જેમ ગોલ્ડ ઈટીએફ કોમોડિટી ગોલ્ડના ભાવોની વધઘટનો લાભ અપાવે છે તેમ અન્ય કોમોડિટીમાં પણ સંભવ બને છે. આપણા દેશમાં માત્ર ગોલ્ડ ઈટીએફ જ શરૂ થયા છે, જેને સારી સફળતા પણ મળી છે, પરંતુ ભવિષ્યમાં વિવિધ કોમોડિટીના તેમ જ કોમોડિટી ઈન્ડેક્સના ઈટીએફ પણ આવશે એ નક્કી છે. આ માર્કેટ ખૂબ જ મોટી બનવાની છે.

વ્યક્તિગત શેરોની જેમ વ્યક્તિગત કોમોડિટી ઈટીએફ હોય છે. વૈશ્વિક બજારોમાં આવા ઈટીએફ પ્રચલિત છે. જે આગામી સમયમાં ભારતીય બજારમાં પણ આગવું સ્થાન બનાવશે.

ઓઈલ ઈટીએફ

કોમોડિટી ઈટીએફમાં આપણે ઓઈલ ઈટીએફનો દાખલો જોઈએ. આ ઈટીએફ એવી કંપનીઓમાં ઈન્વેસ્ટમેન્ટ કરે છે જે કંપનીઓ ઓઈલ અને ગેસની અનામતની ડિસ્કવરીમાં વ્યસ્ત હોય છે કે પછી તેના પ્રોસેસિંગ, ડિસ્ટ્રીબ્યુશન અને રિટેઈલ વેચાણના બિઝનેસમાં વ્યસ્ત હોય છે. આ ઈટીએફનું રોકાણ ઓઈલ સંબંધી ફ્યુચ્યુર્સ અને ઓપ્શન્સ જેવા ડેરિવેટીવ્સમાં પણ કરાય છે.

ઓઈલ ઈટીએફ ઓઈલ કંપનીઓનાં માર્કેટ ઈન્ડેક્સ અથવા કુડ ઓઈલનાં સ્પોટ ભાવમાં પણ રોકાણ કરે છે. આ રોકાણ સિંગલ કંપનીમાં કે પછી વિશ્વભરમાં ફેલાયેલી કંપનીઓમાં પણ હોઈ શકે છે. યુ.એસ. ઓઈલ ઈટીએફ વિશ્વમાં વિશેષ જાણીતા છે., જે ઓઈલ ફ્યુચ્યુર્સ કોન્ટ્રેક્ટમાં રોકાણ કરે છે. ઓઈલ ઈટીએફના લાભ એ છે કે તે સૌથી મહત્વની કોમોડિટી હોવાથી તેમાં પ્રવાહિતા હંમેશા ઊંચી રહે છે, તે એક આકર્ષક વિકલ્પ બની રહે છે. આ સાથે એ પણ નોંધવું જોઈએ કે ઓઈલ ઈટીએફ હેજિંગ માટે તેમ જ આર્બિટ્રેજ માટે પણ કામ આવે છે, અલબત્ત, તેમાં પણ જોખમ તો હોય જ છે.

સેક્ટર ઈટીએફ

ઈટીએફની મુખ્ય વિશિષ્ટતા એ પણ છે કે વ્યક્તિગત શેરો ખરીદવાના જોખમને બદલે તે વૈવિધ્યકરણની તક પૂરી પાડે છે. ધારો કે તમે પાવર સેક્ટરમાં રોકાણ કરવા ઈચ્છો છો તો બે-ત્રણ પાવર કંપનીના શેર ખરીદવાને સ્થાને પાવર સેક્ટરનું ઈટીએફ ખરીદી શકો છો, જેમાં તમારું જોખમ ઓછું થઈ જાય છે. આને સેક્ટર ઈટીએફ કહેવાય છે. જોકે સેક્ટર ઈટીએફના ફાયદા અને ગેરફાયદા બન્ને હોય છે. વૈશ્વિક બજારોમાં તો વિભિન્ન પ્રકારના સેક્ટર ઈટીએફ જોવા મળે છે, જેમકે બિલ્ડિંગ-કન્સ્ટ્રક્શન, પર્યાવરણ સેવાઓ, ઈન્ટરનેટ, કન્ઝ્યુમર ગુડ્ઝ, એનર્જી, હેલ્થકેર, ટેલીકોમ, આઈ.ટી., ફાઈનાન્સીયલ, લીઝર, બાયોટેકનોલોજી વગેરે. આપણા દેશમાં હજી આ ટ્રેન્ડ ખાસ વિકસ્યો નથી.

માર્કેટ વેઈટ સેક્ટર ઈટીએફ

આ જ રીતે માર્કેટ વેઈટ સેક્ટર ઈટીએફ હોય છે, જે શેરના માર્કેટ કેપિટલાઈઝેશનના આધારે અને તેના અંડરલાઈગ સેક્ટર મુજબ રોકાણ કરે છે. આ માર્કેટ વેઈટ સેક્ટરમાં પણ ઈક્વિટી વેઈટ સેક્ટર, ફંડામેન્ટલી વેઈટ સેક્ટર, લીવરેજ સેક્ટર ઈટીએફ પણ હોય છે. અહીં પણ એ નોંધવું જરૂરી છે કે આવા ઈટીએફની માર્કેટ હજી આપણે ત્યાં બહુ દૂરની વાત જણાય છે, પરંતુ લાંબા ગાળે આ પ્રકારના ઈટીએફ આવશે ખરાં. ઘણીવાર ઈન્વેસ્ટરો જુદાં-જુદાં સેક્ટર ઈટીએફનો પોર્ટફોલીઓ બનાવીને પણ બજારને વ્યાપક પ્રમાણમાં આવરી લઈ શકે છે.

ગ્રોથ ઈટીએફ

આ ઈટીએફ ગ્રોથ લક્ષી કંપનીઓમાં રોકાણ કરે છે. સામાન્ય રીતે ડબલ ડિજિટ (બે આંકડામાં-૧૦ ટકા કે તેથી વધુ) ગ્રોથની સંભાવના ધરાવતી કંપનીઓમાં રોકાણ કરનાર આ ઈટીએફ તેના પોતાના રોકાણકારોને પણ ગ્રોથનો લાભ મળે એવું લક્ષ્ય ધરાવતું હોય છે.

આ પ્રકારના ઈટીએફમાં એવા રોકાણકારો રોકાણ કરવાનું પસંદ કરે છે, જેમને લાર્જ-કેપ (વિશાળ મૂડી ધરાવતી) કંપનીઓમાં રસ હોય છે. તેમ જ જેઓ મૂડીના લોંગ ટર્મ ગ્રોથની અપેક્ષા રાખતા હોય છે. જેમને ઓછામાં ઓછાં પાંચ વર્ષ માટે રોકાણ કરવું હોય છે અથવા જેમને દિવસ દરમિયાન ગમે ત્યારે ટ્રેડિંગ કરવાની ફ્લેક્સિબિલિટીની અપેક્ષા હોય છે.

ગ્રોથ ઈટીએફનો કનસેપ્ટ હજી આપણા દેશમાં શરૂ થયો નથી, પરંતુ ભવિષ્યમાં એ થશે ખરાં.

ફિક્સ્ડ ઈન્કમ ઈટીએફ

આ એવા પ્રકારનું ઈટીએફ છે, જેમાં રોકાણ કરનારને નિયમિત અને ફિક્સ્ડ આવકની અપેક્ષા હોય છે, તેથી આ ઈટીએફ પોતે એવા જ સાધનોમાં રોકાણ કરે છે, જેમાં તેને સતત મેચ્યુરિટીના સમય સુધી એક સરખું વળતર મળતું રહે. જોકે ફિક્સ્ડ ઈન્કમ ઈટીએફમાં અન્ય ઈટીએફ કરતાં નફો એકંદરે ઓછો રહે છે, પરંતુ સામાન્યપણે નિયત કે ચોક્કસ વળતર મળવાની આશા હોય છે.

આ ઈટીએફ લોન્ચ કરનાર કંપનીઓ પહેલા એવા સાધનો અને કોમોડિટીઝ શોધી લે છે, જેમાં તેમને નિયત વળતર નિયમિત મળવાની ખાતરી હોય અને તે નાણાં બજારની વોલેટિલિટીથી અસર પામે નહીં. દા.ત. બોન્ડ, જેમાં પણ ઈટીએફ શ્રેષ્ઠ એટલે કે હાઈ રેટિંગવાળા બોન્ડસની પસંદગી કરે છે.

ડિવિડંડ ઈટીએફ

આ ઈટીએફ એક પ્રકારનું પેસિવ (નિષ્ક્રિય) મ્યુચ્યુઅલ ફંડ છે, તે એવી કંપનીઓમાં રોકાણ કરે છે, જે નિયમિત ધોરણે ઊંચું ડિવિડંડ આપતી હોય. આમ ડિવિડંડ ઈટીએફનો ઈરાદો મૂડી વૃદ્ધિને બદલે ઊંચું વળતર આપવાનો હોય છે. આ ઈટીએફ બે પ્રકારના હોય છે. એક, સ્થાનિક કંપનીઓમાં રોકાણ કરે છે અને બીજું આંતરરાષ્ટ્રિય ફોકસ ધરાવતી કંપનીઓમાં રોકાણ કરે છે.

ડિવિડંડ ઈટીએફનો ખ્યાલ પણ ભારતીય બજારમાં રજૂ થયો નથી, જ્યારે કે આંતરરાષ્ટ્રિય બજારમાં તે જાણીતા છે. સામાન્ય રીતે ડિવિડંડ ઈટીએફ ઊંચી પ્રવાહિતાવાળા સ્ટોક્સમાં રોકાણ કરે છે. આમાં મોટે ભાગે એવી કંપનીઓ હોય છે, જેનો કમ સે કમ દસ વર્ષનો ડિવિડંડ ટ્રેક રેકોર્ડ હોય. જોકે આવી કંપનીઓની કામગીરીમાં સમય સાથે બદલાવ થતો રહે છે, જેને લીધે ડિવિડંડ ઈટીએફના પોર્ટફોલિયોમાં પણ ફેરફાર થતો રહે છે.

શોર્ટ ઈટીએફ

આ ઈટીએફની રચના જરાં જુદી હોય છે, જેમ શેરબજારમાં શોર્ટ સેલ્સ (ખોટું વેચાણ) કરાતું હોય છે, જેનો હેતુ બજારની વિપરિત પરિસ્થિતિનો કે મંદીનો લાભ લેવાનો હોય છે તેમ શોર્ટ ઈટીએફ તેના અંડરલાઇંગ ઈન્વેસ્ટમેન્ટ્સથી વિપરિત જુદી દિશામાં કામ કરે છે, જેથી ઈનવર્સ ઈટીએફ પણ કહેવામાં આવે છે. આ ઈટીએફની રોકાણ વ્યૂહરચના ઘટતી બજારમાં કે નીચે જતાં ભાવોમાંથી નફો કરવાની હોય છે. જેમ શોર્ટ સેલ કરનાર ટ્રેડર ભાવો હજી ઘટશે એવી ધારણા સાથે પોતાની પાસે ન હોય એવા શેર પણ વેચી દે છે અને પછી ખરેખર એ શેરનો ભાવ ઘટે એટલે તે ખરીદીને નફો બુક કરી લે છે. તેમ શોર્ટ ઈટીએફમાં પણ નફો કરી લેવાનો વ્યૂહ હોય છે.

અગાઉ કહ્યું તેમ આ ફંડ શોર્ટ સેલ્સનો આશરો લે છે, જેમાં ઘટતી બજારે કે ભાવોએ સોદા કરવાના હોવાથી તેને બેર (મંદીનું) ફંડ પણ કહેવામાં આવે છે. આ ઈટીએફ શોર્ટ સેલ ઉપરાંત ડેરિવેટિવ્સ અને અન્ય લીવરેજ સાધનોનો પણ ઉપયોગ કરે છે.

આ ઈટીએફનો ફાયદો એ હોય છે કે તેમાં ઈન્વેસ્ટરે માર્જિનની રકમ જમા કરાવવી પડતી નથી. આ મારફત રોકાણકાર ચોક્કસ ક્ષેત્ર પર ફોકસ પણ કરી શકે છે, જેમ કે અમુક ક્ષેત્રના શોર્ટ ઈટીએફમાં ઈન્વેસ્ટમેન્ટ કરી તેનો લાભ ઊઠાવી શકે છે. જોકે આ પ્રકારના ઈટીએફમાં ઊંચા ખર્ચનું જોખમ પણ હોય છે, કેમ કે તેનું સક્રિય મેનેજમેન્ટ કરવું પડતું હોવાથી મેનેજમેન્ટ ખર્ચ વધી જાય છે.

લિક્વિડ ફંડ - મની માર્કેટ ઈટીએફ

વિશ્વનું સૌપ્રથમ લિક્વિડ ઈટીએફ આપણા દેશમાં શરૂ થયું હતું. આ ફંડ ખાસ પ્રકારના ઈન્વેસ્ટરો માટે તૈયાર કરાયું છે. ખાસ કરીને જેઓ મૂડીબજારમાં રોકાણ કરે છે એવા ઈન્વેસ્ટરોને જ્યારે પણ ટૂંકા ગાળા માટે પોતાના ફાજલ નાણાં સુવ્યવસ્થિત સાધનમાં સલામતી સાથે મૂકવા હોય તો તેઓ મની માર્કેટ ઈટીએફમાં મૂકી શકે છે. અર્થાત્ તેને લિક્વિડ ફંડ કહેવાય છે, જ્યાં તેની પ્રવાહીતા ઊંચી રહે છે. ભારતમાં આવું પ્રથમ લિક્વિડ ફંડ પણ બેન્ચમાર્ક એસેટ મેનેજમેન્ટ કંપનીએ લોન્ચ કર્યું હતું. તેથી તેને લિક્વિડ બીઝ નામ અપાયું છે, જ્યારે પણ રોકાણકાર પોતાના શેરો વેચે ત્યારે તેનું જે પેમેન્ટ આવે એ રકમનું રોકાણ લિક્વિડ ફંડમાં રોકી દેવાથી તેના પર દરેક દિવસનું વળતર મળે છે. આ રકમ બ્રોકર ગ્રાહકને મોકલે ગ્રાહક તેને પોતાના બેન્ક ખાતામાં જમા કરે એ બધી પ્રક્રિયામાં સમય જાય અને ઉપરથી માત્ર નજીવું વ્યાજ મળે, તેને બદલે ગ્રાહક એ નાણાં લિક્વિડ ફંડમાં રોકી રાખે તો તેને સાફ વળતર મળી શકે છે અને બેન્કની પ્રક્રિયામાંથી તે મુક્ત થઈ જાય છે. તેનું એ ફંડ એ જ દિવસથી વળતર મેળવવાનું શરૂ કરી દે છે.

લિક્વિડ ફંડની શેરબજારમાં ઉપયોગિતા

લિક્વિડ ફંડના યુનિટ્સનો ઉપયોગ ગ્રાહક બ્રોકરને જમા કરવાના રહેતા માર્જિન માટે પણ કરી શકે છે તેમ જ અન્ય પેમેન્ટ માટે પણ કરી શકે છે. આ લિક્વિડ ફંડનું રોકાણ એકંદરે સલામત એવા મની માર્કેટના

સાધનોમાં કરાતું હોવાથી રોકાણકારોને તેની વધુ ચિંતા રહેતી નથી. આમ બ્રોકર પાસેથી નાણાની લેવડ-દેવડ બેન્ક એકાઉન્ટ મારફત કરવાને બદલે લિક્વિડ ફંડ મારફત કરવાથી સમય બચે છે ઉપરથી બેન્ક કરતા વધુ વળતર મળે છે અને સમગ્ર વ્યવહાર સરળતાથી પાર પડે છે.

ઈટીએફનું ચલણ વૈશ્વિક સ્તરે

ભારતમાં ઈટીએફનો ખ્યાલ હજી વ્યાપક સ્વરૂપે પ્રચલિત થયો નથી. સૌ પ્રથમ ઈટીએફ-નિફ્ટી બીઝ જાન્યુઆરી ૨૦૦૨માં બહાર પડાયું હતું. ત્યારપછી આ આઠ વર્ષોમાં ૧૫ જેટલા ઈટીએફ બજારમાં આવ્યા છે. તેમાં પણ પાંચ-છ ઈટીએફ ગોલ્ડ આધારિત છે. વિદેશોમાં ઈટીએફ ખૂબ જ પ્રખ્યાત છે. કહેવાય છે કે અમેરિકન સ્ટોક એક્સચેન્જમાં ૬૦ ટકા જેટલું ટ્રેડિંગ વોલ્યુમ ઈટીએફનું હોય છે. હાલમાં વિશ્વમાં ૧૫૦૦થી વધુ ઈટીએફ છે, જે અબજો ડોલરનું ફંડ ધરાવે છે.

વિશ્વના મહાકાય ઈટીએફ

વિશ્વનો સૌથી વધુ પ્રખ્યાત ઈટીએફમાં એસ એન્ડ પી ૫૦૦ (અમેરિકન એક્સચેન્જ) ક્યુબ્સ (કયુ કયુ કયુ બી) ઈટીએફ (નાસદાક) આઈ-શેર્સ, ટ્રેડક (હૅંગસૅંગ ઈન્ડેક્સ) વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. વિશ્વના દસ ટોચના અને કદમાં મોટા ઈટીએફમાં (જેની પાસે સૌથી વધુ ભંડોળ છે એવા) એસપીડીઆર એસએન્ડપી ૫૦૦, આઈ શેર એમએસસીઆઈ ઈએએફઈ, આઈ શેર એમએસસીઆઈ ઈમરજીંગ માર્કેટ્સ, પાવર શેર , નાસદાક ૧૦૦, આઈ શેર એસએન્ડપી ૫૦, આઈ શેર રસેલ ૧૦૦૦ ગ્રોથ, આઈશેર રસેલ ૨૦૦૦, ડાયમન્ડ્સ અને વેનગાર્ડ ટોટલ સ્ટોક માર્કેટ વગેરે ઈટીએફનો સમાવેશ થાય છે.

કયા દેશોમાં કેટલા ઈટીએફ છે

યુ.એસ.એ.	૬૧૨
જર્મની	૩૨૩
ઈટાલી	૨૨૧
યુ.કે.	૨૧૭
ફ્રાન્સ	૧૮૦

સ્વિત્ઝરલેન્ડ	૧૩૯
મેક્સિકો	૧૧૧
કેનેડા	૬૧
નેધરલેન્ડ	૫૮
જાપાન	૩૭
સ્પેન	૨૭
સાઉથ કોરીઆ	૨૩
ઓસ્ટ્રીયા	૨૧
હોંગકોંગ	૧૯
ઓસ્ટ્રેલિયા	૧૮
સિંગાપોર	૧૭
સાઉથ આફ્રિકા	૧૧
તાઈવાન	૧૦
ભારત	૧૦
સ્વીડન	૭
તૂર્કી	૬
ન્યૂઝીલેન્ડ	૬
ચાઈના	૫
નોર્વે	૪
મલેશિયા	૩
ફિનલેન્ડ	૨

એકથી પાંચ વર્ષના વળતર (વિતેલા વરસોનાં અંદાજીત અને સરેરાશ આંકડા)

ફંડ (ઈટીએફ)	૧ વર્ષ	૨ વર્ષ	૩ વર્ષ	૫ વર્ષ (ટકામાં)
બેન્ચમાર્ક નિકટી બીઝ	૨૨	૪૫	૧૫૬	૪૨૭
યુટીઆઈ સુંદર	૨૨	૪૭	૧૫૮	-

આઈસીઆઈસીઆઈ પ્રુ સ્પાઈસ પ્લાન	૨૦	૪૩	૧૬૨.૭	૪૬૮
બેન્ચમાર્ક નિકટી જુનિયર	૧૩	૩૩	૧૦૮	૫૧૦
બેન્ચમાર્ક બીઝ	૨૨	૬૨	૧૨૩	-
ઈન્ડેક્સ ફંડ				
આઈસીઆઈસીઆઈ પ્રુ ઈન્ડેક્સ ફંડ	૨૪	૪૮	૧૭૦	૪૫૮
ફેન્કલીન ઈન્ડેક્સ બીએસઈ	૨૩	૪૫	૧૬૩	૪૭૨
બિરલા ઈન્ડેક્સ ફંડ	૨૩	૪૩	૧૪૮	૪૧૭
યુટીઆઈ માસ્ટર ઈન્ડેક્સ ફંડ	૨૧	૪૫	૧૬૫	૪૭૪
એલઆઈસી એન એફ ઈન્ડેક્સ સેન્સેક્સ	૨૧	૪૧	૧૪૧	૩૨૦
પ્રિન્સિપાલ ઈન્ડેક્સ ફંડ	૨૦	૩૮	૧૪૧	૩૭૮
તાતા ઈન્ડેક્સ ફંડ નિકટી	૨૦	૪૨	૧૬૮	૪૫૩
એચડીએફસી ઈન્ડેક્સ સેન્સેક્સ પ્લાસ પ્લાન	૧૮	૪૧	૧૫૦	૪૭૧
એસબીઆઈ મેગ્નમ ઈન્ડેક્સ ફંડ	૧૭	૪૦	૧૪૧	૪૦૬

નોંધ: અહીં એ નોંધવું જરૂરી છે કે આ તમામ ફંડના વળતર ઉપર ૬ મહિનામાં નેગેટિવ રહ્યા હતા, અર્થાત્ આ ફંડ લોંગ ટર્મ માટે શ્રેષ્ઠ છે.

શેરબજારમાં સોનું પણ ખરીદી શકાય

શેરબજારમાંથી સોનું પણ ખરીદી શકાય એવું વાંચીને સૌપ્રથમ તો આપને આશ્ચર્ય થયું હશે અને કદાચ તમને એવું પણ લાગ્યું હશે કે અમે સોના જેવી સ્ક્રિપ્સ ખરીદવાનું કહેવા માગતા હોઈશું. આમ પણ બજારમાં બ્લુચીપ કંપનીઓના શેરને લગડી કહેવામાં આવે છે અને લગડી શબ્દને પહલો સંબંધ સોના સાથે છે, પણ અહીં ખરેખર શેરબજારમાં સોનાની ખરીદી કરવાની જ વાત કરવી છે. સ્ટોક એક્સચેન્જ પર ગોલ્ડ ખરીદવા અને વેચવાનું આમ તો ક્યારનું શરૂ થઈ ગયું છે, પરંતુ હજી આ વિષયમાં પૂરતી જાગૃતિ કે માહિતી પ્રસરી નથી, બાકી આ સોના જેવી વાત સમજવા જેવી છે.

મૂળ મુદ્દા પર આવીએ તો, શેરબજારમાં સોનાની ખરીદી કે વેચાણ કરવાનો અર્થ વાસ્તવિક કે ફિઝિકલ સોનું નહીં, બલકે ડિમેટ સ્વરૂપે સોનાની લે-વેચ, જેનું માર્કેટ સ્વરૂપ ગોલ્ડ એક્સચેન્જ ટ્રેડેડ ફંડ (ગોલ્ડ ઈટીએફ)

છે. આ ફંડમાં ગોલ્ડનાં યુનિટ્સ હોય છે, જેમ મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં યુનિટ્સ હોય છે અને તેની 'નાવ' (નેટ એસેટ વેલ્યુ) હોય છે તેમ ગોલ્ડ ઈટીએફમાં ગોલ્ડ યુનિટ્સની લે-વેચ કરાય છે.

ગોલ્ડ ઈટીએફનું શેરબજાર પર લિસ્ટિંગ થાય છે. હાલમાં બેન્યમાર્ક એસેટ મેનેજમેન્ટ કંપની, યુટીઆઈ, રિલાયન્સ અને કોટક એમ વિવિધ કંપનીના ગોલ્ડ ઈટીએફ ઉપલબ્ધ છે, જેનાં યુનિટ્સની લે-વેચ થઈ થઈ શકે છે. જ્યારે તમે રોકાણના હેતુસર સોનું ખરીદવા ઈચ્છો છો, ત્યારે શું કરો છો? સામાન્યપણે તમે ઝવેરીની દુકાનમાં જઈ સિકકા, ઝવેરાત, લગડી કે બિસ્કિટ સ્વરૂપે સોનું ખરીદો છો અને ઘરની તિજોરીમાં કે બેન્ક લોકરમાં તે મૂકી રાખો છો, પરંતુ આમ કરવા માટે તમારી પાસે મોટી રકમ હોવી જરૂરી છે, કિંતુ તમારે જો નાની રકમના રોકાણ સાથે સોનું ખરીદવું હોય અથવા તમારી યથાશક્તિ થોડું-થોડું સોનું ખરીદવું હોય તો ગોલ્ડ ઈટીએફ શ્રેષ્ઠ માધ્યમ છે.

પ્રચાર અને પ્રસારની જરૂર

ભારતમાં હજી ગોલ્ડ ઈટીએફનો વ્યવસ્થિત પ્રચાર અને પ્રસાર થયો નથી, પરંતુ જાણકારો કહે છે કે એક સમય એવો આવશે, જ્યારે વડીલો પોતાનાં પુત્ર-પુત્રી કે પૌત્રો-પૌત્રીને વારસામાં ગોલ્ડ ઈટીએફ આપશે અને જેમ અંગ્રેજીમાં સંપત્તિવાનના ઘરમાં જન્મ લેનાર બાળક માટે 'બોર્ન વિથ ધ સિલ્વર સ્પૂન' જેવી કહેવત છે તેમ 'બોર્ન વિથ એ ગોલ્ડ ઈટીએફ' બોલાતું થઈ જાય તો નવાઈ નહીં.

સંપત્તિવાનોની વાત જુદી છે, પરંતુ સામાન્ય માતા-પિતા પણ પોતાના સંતાનોને નામે ગોલ્ડ ઈટીએફ મારફત સોનું જમા કરતાં થઈ શકે છે. સોનું ફુગાવા સામે પણ રક્ષણ આપી શકે છે. સોનું એવું સાધન છે, જે શેર-સિક્યુરિટીઝ, કરન્સી, બોન્ડ્સ વગેરેથી જુદું પડે છે અને બીજી બધી એસેટ્સમાં જે કંઈપણ ઊથલપાથલ થાય, સોનું લાંબે ગાળે શ્રેષ્ઠ રોકાણ-સાધન બની રહે છે. શેરમાં એવું બની શકે કે નબળી કે લેભાગ્યુ કંપનીઓના શેર ખરીદી લેવાયા હોય તો એ ટૂંકે કે લાંબે ગાળે કાગળિયાં બની જાય છે અથવા તેના ભાવો પાછા ઊંચા ન આવે અને આખરે ખોટ સ્વીકારી લેવી પડે એવું બની શકે, કિંતુ સોનામાં તેજી-મંદીની સાઈકલ બાદ પણ ક્યારેય એ ઈન્વેસ્ટમેન્ટ 'કાગળિયા' બની જતું નથી. લાંબે ગાળે સોનું સારું વળતર આપે છે.

જોખમ સામે રક્ષણ

રોકાણકારોએ પોતાનું ઈન્વેસ્ટમેન્ટ વિવિધ એસેટ્સમાં જાળવી રાખવાના હેતુથી પણ અમુક રોકાણ સોનામાં કરવું જ જોઈએ, જેમાં તેમના જોખમને પણ વહેંચીને ઘટાડી શકાય છે અથવા તેમાં રિસ્ક મેનેજમેન્ટ પણ આપોઆપ થઈ જાય છે. સોનું રોકાણમાં વૈવિધ્યતાની સાથે શ્રેષ્ઠ પ્રવાહિતા પણ પૂરી પાડે છે. સોના સામે ધિરાણ મેળવવાનું પણ આસાન હોય છે. તમને યાદ હશે, એક સમયે (ચંદ્રશેખર વડા પ્રધાન હતા ત્યારે) ભારતે પોતાની આર્થિક મંદી કે તંગીને ધ્યાનમાં રાખી વિશ્વબેન્ક પાસે દેશનું સોનું ગિરવી મૂકેલું અને આ એ

જ દેશ છે જ્યાં સદીઓ પૂર્વે 'જહાં ડાલ ડાલ પે સોને કી ચીડિયા કરતી હૈ બસેરા'ના ગીતો ગવાતા હતા. આજે ભારતીય અર્થતંત્ર સારી સ્થિતિમાં છે. રિઝર્વ બેન્ક પાસે અઢળક સોનાની રિઝર્વ છે. આ ઉપરાંત ભારતીય પ્રજા પાસે પણ ભરપૂર સોનું છે, જોકે રંજની બાબત એ છે કે આ સોનું મહદ્અંશે એક ડેડ એસેટ અથવા 'નિષ્ક્રિય મિલકત'ની જેમ પડી પહેલું છે. તેનો કોઈ રચનાત્મક કે ઉત્પાદકીય ઉપયોગ થતો નથી. આને બદલે જો ભારતીય પ્રજા યુનિટ સ્વરૂપે ડિમેટ ગોલ્ડમાં રોકાણ વધારતી જાય તો એ તેમને માટે વધુ વળતરદાયી બની શકે છે. ફિઝિકલ સોનું આમ જ ઘરની તિજોરી કે બેન્ક લોકરમાં પડ્યું રહે છે, જેને સાચવવામાં અનેક જોખમ છે. ઉપરથી બેન્કને તો લોકરનો ચાર્જ ભરવો પડે જ છે. જો લોકો ફિઝિકલ સોનામાં રોકાણ કરવાને બદલે ઈટીએફ મારફત રોકાણ કરે તો એકંદરે વધુ લાભમાં રહેશે. હજી બહુ જ ઓછી સંખ્યામાં ઈન્વેસ્ટરો આમાં પ્રવેશ્યા છે, પરંતુ ભવિષ્યમાં જાગૃતિ સાથે આ તરફ રોકાણકારો આગળ વધશે તો ગોલ્ડ ઈટીએફની માર્કેટ વધુ વ્યાપક બનશે.

ગોલ્ડ ઈટીએફમાં રોકાણ કઈ રીતે ?

મ્યુચ્યુઅલ ફંડના એનએફઓ (ન્યુ ફંડ ઓફર)ની જેમ રોકાણનો એક માર્ગ ગોલ્ડ ઈટીએફની ઓફર ખૂલે ત્યારે હોય છે અને બીજો માર્ગ એ ઈટીએફ જે શેરબજાર પર લિસ્ટેડ થાય ત્યાં તેના અધિકૃત ડીલરો-બ્રોકરો મારફત ઈટીએફના યુનિટ્સની લે-વેચનો છે. નિષ્ણાંતોના મતે ગોલ્ડ ઈટીએફનો નવી ઓફરનો માર્ગ ખર્ચાળ હોય છે, તેને બદલે બજારમાંથી લિસ્ટિંગ બાદ ખરીદી વધુ સરળ અને સીધી રહે છે.

આઈપીઓ બાદ જેમ શેરનું લિસ્ટિંગ થાય છે અને મ્યુચ્યુઅલ ફંડના એનએફઓ પછીથી યુનિટ્સની પણ લે-વેચ થાય છે તેમ ગોલ્ડ ઈટીએફની ઓફર બાદ લિસ્ટિંગ અને તેને પગલે લે-વેચ સંભવ બને છે.

ગોલ્ડ ઈટીએફના યુનિટ્સની ગણતરી એક ગ્રામ એટલે એક યુનિટ મુજબ થાય છે. એટલે કે ગ્રામનો ભાવ રૂ.૧૯૦૦ હોય તો એક યુનિટ પણ રૂ.૧૯૦૦ આસપાસનું ગણાય. ફિઝિકલ ગોલ્ડ વ્યક્તિ કઈ રીતે અને કેટલું ખરીદે? ક્યાં સાચવીને રાખે? કેટલું જોખમ? તેને બદલે ડિમેટ ગોલ્ડ વ્યક્તિ કોઈપણ માત્રામાં ખરીદીને પોતાના ડિમેટ એકાઉન્ટમાં સાચવી શકે છે. બીજું, ડિમેટ ગોલ્ડમાં ગુણવત્તા કે શુદ્ધતાનો પ્રશ્ન રહેતો નથી.

થોડા વખત પૂર્વે વિશ્વમાં અને ભારતમાં શેરબજારમાં કડાકો બોલાયો હતો ત્યારે સોનાના ભાવ નવી ઊંચાઈએ પહોંચી ગયા હતા. યાદ રહે કે જ્યારે પણ ફૂડના ભાવો ખૂબ વધી જાય ત્યારે પણ સોનું ઊંચે જાય છે. યુદ્ધ ફાટી નીકળે કે કુદરતી આફત આવી પડે ત્યારે અને કોઈ સાધન કામ આવે કે ન આવે, સોનું સદા કામ આવી જાય છે. અને હા, ઊંચા ફુગાવા સામે પણ સોનું શ્રેષ્ઠ સાબિત થાય જ છે. સોનાને તેની વધુ શુદ્ધતા તેમ જ સલામતી સાથે ડિમેટ સ્વરૂપે સાચવવામાં શાણપણ છે. ગોલ્ડ ઈટીએફ તેનો સુવર્ણમાર્ગ છે અને હા, ઝવેરીઓ, બુલિયન ટ્રેડરો વગેરે વર્ગ પણ સોનાના ભાવોની વધઘટ સામે ગોલ્ડ ઈટીએફનો ઢાલ તરીકે ઉપયોગ કરી શકે છે.

વિવિધ એસેટ્સમાં રોકાણોની તુલનાત્મક ઝલક

એસેટ	સંભવિત વળતર	પ્રવાહીતા	વૈવિધ્યકરણનો લાભ	જોખમ	હોલ્ડીંગ ખર્ચ
સોનું	ઓછું	ઊંચી	અતિ ઊંચો	ઓછું	ઓછો
ખાનગી ઈક્વિટી	અતિ ઊંચું	ઓછી	સામાન્ય	અતિ ઊંચું	ઊંચો
વેન્યર કેપિટલ					
હેજ ફંડ	વૈવિધ્યસભર	ઓછી	વૈવિધ્યસભર	વૈવિધ્યસભર	ઊંચો
કોમોડિટીઝ	ચંચળ	ઊંચી	ઊંચો	ઊંચું	નીચો
આર્ટ્સ	મધ્યમ	અતિ ઓછી	ઊંચો	ઊંચું	ઊંચો

સામાન્ય વર્ગ માટે ઈટીએફ સ્વરૂપે સોનું ભેગું કરવામાં સાર

એક ઉદાહરણ સ્વરૂપે આ વાતને જોઈએ. એક પરિવારમાં ત્રણ દીકરીઓ છે અને પરિવારના વડીલને ત્રણેય દીકરીઓની સ્વાભાવિકપણે ચિંતા રહ્યા કરતી હતી. પણ હવે આ પરિવારને દીકરીનાં લગ્ન માટે સોનું જમા કરતા રહેવા સરળ અને સરસ માર્ગ મળી ગયો છે. તેમણે 'પેપર ગોલ્ડ' સ્વરૂપે ત્રણેય દીકરીઓ માટે ગોલ્ડ યુનિટ્સ ખરીદવાનું શરૂ કરી દીધું છે. મ્યુચ્યુઅલ ફંડના યુનિટ્સની જેમ આ ગોલ્ડ યુનિટ્સ ડિમેટ સ્વરૂપે રહે છે અને સોનામાં કરાતા રોકાણ સામે વળતર અને સલામતી બંનેનું શ્રેષ્ઠ મિશ્રણ ઓફર કરે છે. આ સોના વિશે સોના જેવી વાત સમજવા જેવી છે.

અત્યારસુધી આપણા દેશમાં ગોલ્ડનાં બિસ્કિટ, બાર અને દાગીના સ્વરૂપે રોકાણ થતું રહ્યું છે. સમગ્ર વિશ્વમાં સૌથી વધુ સોનાનો વપરાશ કરનાર ભારતમાં સોનું એટલે અડધી રાતે પણ કામ આવતી મિલકત ગણાય છે.

સામાન્ય રીતે લોકો વારેતહેવારે, પ્રસંગે સોનાની ખરીદી કરતા હોય છે. આ સોનું ઝવેરાત સ્વરૂપે પ્રસંગે પહેરવા માટે તેમ જ ઈન્વેસ્ટમેન્ટ સ્વરૂપે પણ રાખી મુકાતું હોય છે. લોકો સોના કે તેના દાગીનાને ઘરની તિજોરીમાં અથવા બેન્કોનાં લોકરોમાં સાચવીને રાખે છે. આમ ખરીદાયેલું સોનું કેટલું શુદ્ધ મળ્યું એની લોકોને પૂરતી સમજ હોતી નથી, તેમ જ એ પછી પણ સોનું ચોરાઈ જવાનો, લૂંટાઈ જવાનો ભય તો હોય જ છે. વેચવા જાઓ ત્યારે કેટલાં નાણાં કપાઈ જશે એ પણ કહેવાય નહીં. સામાન્ય પરિવાર દીકરો હોય કે દીકરી, લગ્નપ્રસંગ માટે સોનું વસાવતો રહે છે, પરંતુ હવે ગોલ્ડ ઈટીએફના આગમન સાથે સામાન્ય પરિવાર માટે એક બાબત રાહતની થઈ ગઈ છે અને તે એ કે વ્યક્તિ એક યુનિટ પણ ખરીદી શકે છે. આમાં

સામાન્ય વ્યક્તિ ટીપે-ટીપે સરોવર ભરાય તેમ પોતાના ડિમેટ એકાઉન્ટમાં યુનિટ સ્વરૂપે સોનું જમા કરાવતી જઈ શકે છે.

ગોલ્ડ ઈટીએફમાં શેરબજાર પર સોદા

ગોલ્ડ (ઈટીએફ)ના શેરબજાર પર સોદા કેવી રીતે થશે? એવો સવાલ તમને થાય એ સ્વાભાવિક છે. જેમ શેરમાં લે-વેચ થાય છે તેમ ગોલ્ડ માટે અધિકૃત બ્રોકરો છે, જેઓ ગોલ્ડ યુનિટ્સની લે-વેચ કરે છે. જોકે મોટા ઈન્વેસ્ટરો આ ફંડ પાસેથી પણ યુનિટ્સની સીધી લે-વેચ કરી શકે છે. અધિકૃત બ્રોકરો ગોલ્ડ યુનિટ્સની લે-વેચ પર બ્રોકરેજ લે છે અને સૌથી મહત્વની વાત એ છે કે ગોલ્ડ માત્ર ડિમેટ સ્વરૂપે જ મળે છે, તેથી તમારું ડિમેટ એકાઉન્ટ હોવું જરૂરી છે. આ એક ઓપન એન્ડેડ યોજના હોવાથી તેમાં રોજે-રોજ ભાવોની વધઘટ પણ થાય છે અને તેમાં રોજે-રોજ ખરીદી-વેચાણ થાય. આ ફંડ ફિઝિકલ ગોલ્ડમાં રોકાણ કરે છે તેથી તેની સ્પોટ માર્કેટ પર પણ અસર રહે છે. અને સ્પોટ માર્કેટની ચાલની પણ આ યુનિટ્સના ભાવ પર અસર થાય છે.

જેમ મ્યુચ્યુઅલ ફંડના મેનેજરો રોકાણકારોનાં નાણાંનું તેમની યોજનાનાં ધારા-ધોરણો મુજબ શેર-સિક્યુરિટીઝમાં ઈન્વેસ્ટમેન્ટ કરે તેમ ગોલ્ડ જેવી સ્કીમમાં ફંડ મેનેજરો નાણાંનું વાસ્તવિક સોનામાં રોકાણ કરે છે અને તે સોનું અધિકૃત કસ્ટોડિયન પાસે જમા થતું રહે છે, જેથી મેનેજરો આ સ્કીમના રોકાણકારોને સોનાના ભાવમાં સમય સાથે થતી વધઘટને આધારે વળતર આપી શકે છે. અહીં એ નોંધવું જરૂરી છે કે ભારત દેશમાં સોનાનો વપરાશ કાયમ ઊંચો રહ્યો છે અને ભારતની આર્થિક, સામાજિક, ધાર્મિક કે પારંપારિક વ્યવસ્થા પણ એવી છે, જેમાં સોનામાં રોકાણ એ ઘર-ઘર કી કહાની રહી છે. ભારતનો સાવ ગરીબ પરિવાર પણ સોનું ખરીદવા કે વસાવી રાખવાનો આગ્રહી હોય છે. સોનું એ ભારતની સંસ્કૃતિનો મહત્વનો ભાગ છે.

ઝવેરાત, બેન્ક, ગોલ્ડ ફ્યુચર્સ (વાયદો) અને ગોલ્ડ ઈટીએફમાં રોકાણની તુલના:

પરિભળો	ઝવેરાત/બેન્ક (બાર્સ/કોઈન્સ)	ગોલ્ડ ફ્યુચર્સ	ગોલ્ડ ઈટીએફ
ખરીદી-વેચાણ	ફિઝિકલ	ફિઝિકલ અથવા ડિમેટ	ડિમેટ
ભાવ	વેચનારને આધારે જુદાં-જુદાં	બજાર આધારિત	આંતરરાષ્ટ્રિય ભાવોને

	હોઈ શકે		આધારે નિયત
સોનાના ભાવ કરતા પ્રીમિયમ	ઊંચું હોવાની સંભાવના	નીચું હોવાની સંભાવના	નીચું હોવાની સંભાવના
મેકીંગ (ઘડામણનો) ખર્ચ	લાગુ પડે	લાગુ ન પડે	લાગુ ન પડે
અશુદ્ધતાનું જોખમ	હોઈ શકે	ન હોઈ શકે	ન હોઈ શકે
સ્ટોરેજની જરૂરીયાત	લોકર	લોકર/કોમોડિટી એકાઉન્ટ	ડિમેટ ડિમેટ એકાઉન્ટ
એસેટની સલામતી	ઈન્વેસ્ટર પોતે જવાબદાર	કોમોડિટી જવાબદાર	એક્સચેન્જ ફંડ હાઉસ જવાબદાર
રીસેલ	ઝવેરીને ઊંચા ડિસ્કાઉન્ટે થઈ શકે, બેન્કમાં સંભવ નથી	સેકન્ડરી માર્કેટમાં પારદર્શક ભાવે	સેકન્ડરી માર્કેટમાં પારદર્શક ભાવે
ખરીદીમાં, સાચવવામાં અને વેચાણમાં સુવિધા	ફિઝિકલ મુવમેન્ટ ઓછી અને ટ્રાન્સફર જરૂરી	ડિલિવરીના માર્ગ પર આધારિત	ઊંચી અને સરળ સુવિધા ડિમેટ
સંપત્તિ વેરો	લાગુ થાય - અમુક મર્યાદાથી વધુ હોલ્ડિંગ પર	લાગુ થાય - અમુક મર્યાદાથી વધુ હોલ્ડિંગ પર	લાગુ નથી
લાંબા ગાળાનો મૂડી લાભ વેરો	ત્રણ વર્ષ બાદ લાગુ	ત્રણ વર્ષ બાદ લાગુ	એક વર્ષ બાદ લાગુ

ગોલ્ડ ઈટીએફની યાદી

નામ	ક્યારે લોન્ચ થયું?
ગોલ્ડ બીઝ	૮ માર્ચ, ૨૦૦૭
યુટીઆઈ ગોલ્ડશેર	૧૬ માર્ચ, ૨૦૦૭
કોટક ગોલ્ડ ઈટીએફ	૨૭ જુલાઈ, ૨૦૦૭
રિલાયન્સ ગોલ્ડ ઈટીએફ	૨૧ નવેમ્બર, ૨૦૦૭
ક્વાન્ટમ ગોલ્ડ ઈટીએફ	૨૨ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૮

ભારતમાં ઈટીએફની પ્રણેતા કંપની

ભારતીય મૂડીબજારમાં ઈટીએફ દાખલ કરવામાં પ્રણેતા કંપની બેન્ચમાર્ક એસેટ મેનેજમેન્ટ કંપની છે, જેના બેન્ચમાર્ક મ્યુચ્યુઅલ ફંડ હેઠળ સંખ્યાબંધ ઈક્વિટી, ઈન્ડેક્સ અને કોમોડિટી આધારિત ઈટીએફ બહાર પડ્યા છે. આ દરેક ઈટીએફ ઓપન એન્ડેડ સ્કીમ છે અને તેનું શેરબજારો પર લિસ્ટિંગ પણ થયું છે, પરિણામે તેમાં સતત લે-વેચ થતી રહે છે. મ્યુચ્યુઅલ ફંડની જેમ તેની ફાળવણી યુનિટ્સમાં થાય છે અને તેની કિંમત 'નેટ એસેટ વેલ્યુ (એનએવી)' તરીકે બોલાય છે.

બેન્ચમાર્ક ઈક્વિટી એન્ડ ડેરીવેટીવ્સ ઓપર્યુનિટી ફંડ

આ પણ એક ઓપન એન્ડેડ સ્કીમ છે, જે ઈક્વિટીઝ, ડેરીવેટીવ્સ, ડેટ સિક્યુરિટીઝ અને મની માર્કેટ સાધનોમાં રોકાણ કરે છે. તેનો હેતુ કેશ અને ડેરીવેટીવ્સ માર્કેટમાં રોકાણનો લાભ ઊઠાવી શ્રેષ્ઠ વળતર આપવાનો હોય છે તે વધારાની રોકડ ફિક્સ ઈન્કમ સિક્યુરિટીઝમાં પણ કરે છે. જેઓ વૈવિધ્યસભર પોર્ટફોલીઓ મારફત લાંબા ગાળાનું રોકાણ કરવા ઈચ્છતાં હોય તેમની માટે આ શ્રેષ્ઠ યોજના છે.

બેન્ક બીઝ

એનએસઈના બેન્કિંગ ઈન્ડેક્સને આધાર બનાવી રોકાણ કરતી આ પણ એક ઈટીએફ સ્વરૂપમાં ઓપન એન્ડેડ ઈન્ડેક્સ સ્કીમ છે. તેનું લક્ષ્ય બેન્ક ઈન્ડેક્સ (બેન્ક બીઝ)માં સમાવેશ પામેલી બેન્કોના શેરોમાં પ્રમાણસર રોકાણ કરવાનું હોય છે.

બેન્ચમાર્ક ડેરીવેટીવ્સ ફંડ

આ ડેરીવેટીવ્સ ફંડ એક ઓપન એન્ડેડ સ્કીમ તરીકે ઈક્વિટીઝ, ડેરીવેટીવ્સ, ડેટ સિક્યુરિટીઝ અને મની માર્કેટ સાધનોમાં રોકાણ કરે છે. આમાં વળતર ઊંચું રહે એ માટે ફંડ મેનેજર વિવિધ વ્યૂહરચનાઓનો ઉપયોગ કરે છે.

પીએસયુ બેન્ક બીઝ

આ પણ ઈટીએફ સ્વરૂપ ધરાવતી એક ઓપન એન્ડેડ સ્કીમ છે, જેનું લક્ષ્ય કેવળ પીએસયુ બેન્ક ઈન્ડેક્સમાં સમાવિષ્ટ બેન્કોના શેરોમાં રોકાણ કરવાનું હોય છે.

નિફ્ટી બીઝ

નિફ્ટી બીઝ એક એક્સચેન્જ ટ્રેડેડ ફંડ (ઈટીએફ) સ્વરૂપ ધરાવતી ઓપન એન્ડેડ ઈન્ડેક્સ સ્કીમ છે, જેનો આધાર એનએસઈનો ઈન્ડેક્સ એસએન્ડપી સીએનએક્સ નિફ્ટી છે. આ ફંડમાં જમા થયેલા નાણાંનું નિફ્ટીમાં સમાવિષ્ટ ૫૦ સ્કિપ્સમાં રોકાણ કરાય છે અને તેનું પ્રમાણ પણ દરેક સ્કિપ્સના નિફ્ટીમાં રહેલા વેઈટેજ મુજબ હોય છે. આ સ્કીમને ખુબ જ સારો પ્રતિસાદ પ્રાપ્ત થયો છે અને હાલ તેનું મુંબઈ શેરબજાર

તથા નેશનલ સ્ટોક એક્સચેંજ પર ટ્રેડિંગ થાય છે. નોંધનીય વાત એ છે કે નિફ્ટી એ એનએસઈનો બેન્યમાર્ક ઈન્ડેક્સ હોવા છતાં તેનું ટ્રેડિંગ બીએસઈ પર પણ થાય છે.

નિફ્ટી જુનિયર બીઝ

આ ઈટીએફ જુનિયર નિફ્ટી (જે એનએસઈનો વધુ એક ઈન્ડેક્સ છે)ને આધાર બનાવીને રોકાણ કરે છે. તેનું રોકાણ નિફ્ટી જુનિયર ઈન્ડેક્સમાં સમાવિષ્ટ સ્ક્રિપ્સમાં થાય છે. આ ઈન્ડેક્સ પણ એનએસઈનો હોવા છતાં તેના આધારિત ઈટીએફનું ટ્રેડિંગ સુધ્ધા બીએસઈ પર થાય છે. આ જ રીતે ગોલ્ડ બીઝ નામના ઈટીએફના સોદા પણ બીએસઈ પર નિયમિત થાય છે. શરૂઆતમાં આવી સુવિધા નહોતી, પરિણામે માત્ર બીએસઈના સભ્ય હોય એવા ગ્રાહકો આવા ઈટીએફમાં રોકાણ કરવાથી વંચિત રહેતા હતા.

લિક્વિડ ઈટીએફ

ખાસ પ્રકારના રોકાણકારો માટે અને ખાસ હેતુસર આ ઈટીએફ મૂડીબજાર માટે સૌથી વધુ યોગ્ય છે, જેમાં રોકાણકારો પોતાના ફાજલ નાણાં મૂકી રાખી શકે છે અને બેન્ક કરતાં વધુ વળતર મેળવી શકે છે. આ અત્યંત પ્રવાહી હોવાથી તેનું નામ પણ લિક્વિડ ઈટીએફ છે. ભારતમાં બેન્યમાર્ક એસેટ મેનેજમેન્ટ કંપનીએ સૌપ્રથમ લિક્વિડ ઈટીએફ, લિક્વિડ બીસ નામે લોન્ચ કર્યું હતું. ધારો કે તમે એક્સચેંજ પર શેરો વેચો છો, જેનું પેમેન્ટ તમને બ્રોકર ચેકથી મોકલે છે કાં તમારા ખાતામાં સીધું જમા કરાવે છે, પરંતુ તેને બદલે તમે બ્રોકરને એ જ નાણાં લિક્વિડ બીસમાં મૂકી દેવાનું કહી દેશો તો કદાચ તમને વધુ વળતર છૂટશે અને તમારા બેન્ક વ્યવહારોની ઝંઝટ પણ ઓછી થશે.

એમ કઈ રીતે? જાણવું હોય તો આ ઉદાહરણ જુઓ. ધારોકે તમે એક્સચેંજ પર રિલાયન્સના શેરો વેચીને રૂ. ૧ લાખ જેટલી રકમ મેળવી છે, તે નાણાં બેન્ક ખાતામાં મૂકવાને બદલે બ્રોકરને લિક્વિડ બીસમાં મૂકવાનું કહી દેશો તો તમને બેન્કના બચત ખાતા કરતાં વધુ વળતર મળશે અને ઉપરાંત જ્યારે તમારે ફરી શેર ખરીદવા હશે ત્યારે બ્રોકરને ચેક આપવાને બદલે પેલા લિક્વિડ બીસ વેચી નાણાં મેળવી લેવાનું કહી શકો છો, કારણકે લિક્વિડ ઈટીએફમાં તમને તુરંત નાણાં મળી જાય છે. આમ તમે શેરબજાર પર ટી પ્લસ ટુ ના ધોરણે સેટલમેન્ટનું પાલન કરો છો અને બે દિવસના લિક્વિડ બીસમાં ડિવિડંડરૂપે વળતર પણ મેળવી શકો છો. જો તમારે તુરંત શેર ખરીદવા ન હોય અને તમે વધુ સમય નાણાં રાખી મૂકી શકો છો તો એ મુજબ વળતર પણ મળતું રહે છે. આમ તમારાં નાણાં ફાજલ પડ્યાં રહેવાને બદલે કમાઉં બનીને તમને રોજેરોજ વળતર આપતાં રહે છે. આમ લિક્વિડ બીસમાં નાણાં મૂકી રાખી તમે શેરોની લે-વેચના વ્યવહારોને વધુ સરળ અને વળતરદાયી બનાવી શકો છો. ઘણાં મોટા બ્રોકરો આ ફંડનો માર્જિન તરીકે પણ સ્વીકાર કરે છે, જેમાં બ્રોકરનું જોખમ ઘટે છે અને રોકાણકારને પણ એકંદરે લાભ થાય છે.

અહીં એ નોંધવું મહત્વનું છે કે લિક્વિડ ઈટીએફનું રોકાણ મની માર્કેટના સાધનોમાં એટલે કે શોર્ટ ટર્મ સરકારી સિક્યોરિટીઝ વગેરેમાં કરાય છે. બેન્યમાર્ક એસેટ મેનેજમેન્ટ કંપનીએ જુલાઈ ૨૦૦૩માં તેનું પ્રથમ લિક્વિડ ઈટીએફ એટલે કે લિક્વિડ બીસ લોન્ચ કર્યું હતું. આના પર રોજિંદા - દૈનિક ધોરણે વળતર અપાતું હોય છે, જે તેમાં જ જમા થતું રહે છે. આ ડિવિડંડરૂપી વળતર ડિવિડંડ ડિસ્ટ્રિબ્યુશન ટેક્સ ભરપાઈ કર્યા બાદ અપાતું હોવાથી રોકાણકારના હાથમાં તે ટેક્સ ફી થઈને આવે છે.

લિક્વિડ બીઝ

આ પ્રોડક્ટ એક ઓપન એન્ડેડ લિક્વિડ સ્કીમ છે, જેનું સ્વરૂપ પણ ઈટીએફનું છે. આનો હેતુ કોલ મની, શોર્ટ ટર્મ સરકારી સિક્યુરિટીઝ અને મની માર્કેટના સાધનોમાં નાણા રોકીને ભાવોનું જોખમ નિમ્નતમ રાખવાનું અને વળતર વધારવાનું હોય છે. આ સાધનમાં સલામતી તથા પ્રવાહીતા જળવાઈ રહે છે.

શરીયાહ બેન્યમાર્ક ઈટીએફ

બેન્યમાર્ક કંપની દ્વારા બહાર પડાયેલું આ એક એવું ઈટીએફ છે, જેનું રોકાણ ઈસ્લામિક સિદ્ધાંતોનું પાલન કરતી કંપનીઓના ઈક્વિટી શેરોમાં જ કરાય છે. ઈસ્લામ ધર્મનું પાલન કરતો બહુ મોટો વર્ગ ઈસ્લામના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરતી કંપનીઓ સાથે જ વ્યવહાર કરે છે કે તેમાં રોકાણ કરે છે. આવા વર્ગ માટે શરીયાહ ફંડ આદર્શ ગણાય છે. આ શરીયાહ બીસનું ૯૦ ટકા રોકાણ એસ એન્ડ પી સીએનએક્સ નિફ્ટી શરીયાહ ઈન્ડેક્સમાં કરાય છે. આ ફંડની ઓફર ફેબ્રુઆરી ૨૦૦૮માં આવી હતી.

ઈન્ફા ઈટીએફ

ઈન્ફાસ્ટ્રક્ચર ક્ષેત્ર માટે તૈયાર કરાયેલું આ સર્વપ્રથમ ઈટીએફ છે, જેનું રોકાણ ઈન્ફા સેક્ટરની કંપનીઓની સિક્યોરિટીઝમાં કરાય છે. જેના આધાર તરીકે સીએનએક્સ ઈન્ફા ઈન્ડેક્સ પસંદ કરાયો છે. આ ઈન્ફા કંપનીઓમાં પાવર, પોર્ટ, રોડ, રેલ્વે, ટેલિકોમ, એર, શિપીંગ, વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. આ કંપનીઓ પણ તેના માર્કેટ કેપ, નેટવર્થ, ટર્નઓવર વગેરેને આધારે ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે.

કોલ ફંડ અને ગિલ્ટ ફંડ

બેન્યમાર્ક એસેટ મેનેજમેન્ટ કંપની કર્વડ કોલ ફંડ નામની ઓપન એન્ડેડ ઈક્વિટી સ્કીમ પણ લાવવા ધારે છે. જેનો મુખ્ય ધ્યેય ઈક્વિટીમાં તેમ જ ફ્યુચર્સ અને ઓપશન્સમાં કામકાજ કરીને કમાણી કરવાનો છે. આ ઉપરાંત તે ગિલ્ટ બેન્યમાર્ક એક્સચેન્જ ટ્રેડેડ સ્કીમ પણ લાવવા ઉત્સુક છે. જેનું રોકાણ કેન્દ્ર તથા રાજ્ય સરકારો દ્વારા ઈસ્યુ કરાયેલી સિક્યોરિટીઝમાં કરવાનું લક્ષ્ય રખાયું છે.

હંગસેંગ ઈટીએફ: ભારતીય ઈન્વેસ્ટરો માટે પણ તક

બેન્યમાર્ક એસેટ મેનેજમેન્ટ કંપની ઈન્ટરનેશનલ ઈટીએફ ભારતમાં દાખલ કરવામાં પણ પ્રણેતા રહી છે. થોડો વખત પહેલા તેણે હોંગકોંગ સ્ટોક એક્સચેન્જના બેન્યમાર્ક ઈન્ડેક્સ હંગસેંગ આધારિત ઈટીએફ શરૂ કર્યું છે. જેની મારફત ભારતીય રોકાણકારો હોંગકોંગ અને ચાઈનાની ઈકોનોમીમાં એક્સપોઝર લઈ શકે છે, કારણ કે આ હંગસેંગમાં ચાઈનાની અને હોંગકોંગની શ્રેષ્ઠ કંપનીઓ સ્થાન ધરાવે છે. અલબત્ત, હંગસેંગ ઈટીએફને એનએસઈ પર લિસ્ટેડ કરાયું હોવાથી તેના સોદા અહિં રૂપિયામાં થઈ શકે છે, એટલે કે અન્ય ઈટીએફની જેમ અને એટલી જ સરળતાથી આપણા રોકાણકારો હંગસેંગ ઈટીએફમાં રોકાણ કરી ભારત સિવાયના અર્થતંત્રના વિકાસમાં પણ સહભાગી થઈ રોકાણની તક લઈ શકે છે. જેમ નિફ્ટી કે સેન્સેક્સ ઈટીએફમાં સોદા પડે છે અને ભાવની ગણતરી થાય છે તેમ હંગસેંગ ઈટીએફમાં સોદા થાય છે. હા, કરન્સીની વધઘટની અસર તેમાં આવરી લેવાય છે. આમ રોકાણકારોને, ખાસ કરીને નાના રોકાણકારોને પણ વિદેશી બજારમાં લિસ્ટેડ ઈક્વિટીમાં ઈન્વેસ્ટમેન્ટનો અવસર મળે છે, જેના દ્વારા તેઓ રિસ્ક મેનેજમેન્ટ પણ કરી શકે છે. હજી આ દિશામાં વધુ જાગ્રતિ આવતી જશે તેમ વધુ વિદેશી ઈન્ડેક્સ આધારિત ઈટીએફ આપણી બજારમાં આવી શકે છે આમ ભારતીય રોકાણકારોને ગ્લોબલ માર્કેટમાં રૂપિયાના સંદર્ભમાં સરળતાથી અને નાની રકમ સાથે ઈન્વેસ્ટમેન્ટ કરવાની તક મળતી રહેશે.

વીઆઈપી સ્કીમ

બેન્ચમાર્ક એસેટ મેનેજમેન્ટ કંપની ઈનોવેટીવ પ્રોડક્ટ દાખલ કરવામાં સતત સક્રિય રહી છે, તેણે ઈટીએફની જેમ વીઆઈપી નામની એક અનોખી યોજના પણ થોડો વખત પહેલા બજારમાં મુકી છે. જે એસઆઈપી (સિસ્ટેમેટિક ઈન્વેસ્ટમેન્ટ પ્લાન) થી વધુ બહેતર હોવાનું કહેવાય છે, કેમ કે તેમાં ઊંચી બજારે ઓછી ખરીદી અને નીચી બજારે વધુ ખરીદીનો અભિગમ રાખી વેલ્યુ એવરેજિંગનો પ્લાન રખાયો છે, પરિણામો રોકાણકારો એકંદરે વધુ લાભમાં રહે છે. આ માટે તેણે એસ એન્ડ પી સીએનએકસ ૫૦૦ ફંડનો આધાર લીધો છે. આમાં લઘુત્તમ રૂ.૨ હજારના રોકાણ સાથે કોઈપણ વ્યક્તિ ભાગ લઈ શકે છે. આમ તો આ પ્રકારની સ્કીમ વિષે અલગથી લાંબી ચર્ચા જરૂરી બને છે, પરંતુ ભવિષ્યમાં એસઆઈપી તેમ જ વીઆઈપી જેવી યોજનાઓની બજાર ખાસ્સી મોટી થવાની છે એને ધ્યાનમાં રાખી અહીં એક ઉલ્લેખ કરવાનું આવશ્યક લાગ્યું છે.

ઈટીએફ વિષેની ભ્રમણાઓ

ભ્રમણા: ૧

ઈટીએફ એક પ્રકારનું ઈન્ડેક્સ ફંડ જ છે

અનેક રોકાણકારો માને છે કે ઈટીએફ એક પ્રકારનું ઈન્ડેક્સ ફંડ જ છે. એ ખરૂં છે કે ઈટીએફ અને ઈન્ડેક્સ ફંડના સ્વભાવ એકસમાન જ છે, તેમ છતાં ઈટીએફ ઈન્ડેક્સ ફંડથી ઘણીબધી રીતે જુદું પડે છે.

મુખ્ય ફરક એ છે કે ઈટીએફના ભાવ રીઅલ ટાઈમ ધોરણે બોલાય છે અને તેના ખરીદ-વેચાણ બજારના ટ્રેડિંગ કલાકો દરમ્યાન ગમે ત્યારે થઈ શકે છે. જ્યારે ઈન્ડેક્સ ફંડમાં એનએવી (ભાવ)ની ગણતરી દિવસને અંતે એક જ વાર થાય છે, જ્યારે ઈટીએફના યુનિટના ભાવ બજાર સાથે બદલાતા રહે છે, પરંતુ ઈન્ડેક્સ ફંડમાં યુનિટની લે-વેચ બંધ 'નાવ'ને આધારે થાય છે. પરિણામે સક્રિય રોકાણકારને ઈટીએફમાં લે-વેચની તક મળે છે, જે તક કે ફ્લેક્સીબીલીટી ઈન્ડેક્સ ફંડમાં મળતી નથી.

ઈટીએફ યુનિટ્સના ખરીદ-વેચાણ માટે રોકાણકારે શેરબ્રોકરનો સંપર્ક સાધવો પડે છે, જ્યારે ઈન્ડેક્સ ફંડ માટે મ્યુચ્યુઅલ ફંડ ડિસ્ટ્રિબ્યુટરનો સંપર્ક કરવો પડે છે, ઈટીએફમાં શોર્ટ સેલ (ખોટું વેચાણ) થઈ શકે છે અને માર્જિનના આધારે ખરીદી પણ થઈ શકે છે, જે ઈન્ડેક્સ ફંડમાં સંભવ બનતું નથી. ઈટીએફમાં તમે તેના યુનિટ્સની ખરીદી કે રીડમ્પશન (વેચાણ) દિવસ દરમ્યાન ગમે ત્યારે અને ગમે તેટલીવાર કરી શકો છો, જે પણ ઈન્ડેક્સ ફંડમાં થઈ શકતું નથી.

ભ્રમણા: ૨

ઈટીએફમાં પ્રવાહીતા તેના ટ્રેડિંગ વોલ્યુમ પર આધારિત રહે છે.

અમુક રોકાણકારો માને છે કે ઈટીએફની પ્રવાહીતા તેમાં કેટલા યુનિટ્સનું કામકાજ-ટ્રેડિંગ વોલ્યુમ થાય છે એના પર આધાર રાખે છે. જોકે ખરેખર આવું નથી. ઈન્ડેક્સ ફંડના કિસ્સામાં તમારે યુનિટ્સની ખરીદી અને વેચાણ ફંડ હાઉસ સાથે કરવાના હોય છે, જ્યારે ઈટીએફ યુનિટ્સના સોદા રોકાણકારો વચ્ચે એક્સચેન્જમાં થાય છે. પરિણામે જ્યારે પણ યુનિટ્સનું વધુ વેચાણ આવે ત્યારે ફંડ હાઉસ તેને પોતાના અધિકૃત ડીલરો-બ્રોકરો મારફત ખરીદી લે છે અને ખરીદીની મોટી ડિમાંડ આવે ત્યારે નવા યુનિટ્સ ઈશ્યુ કરીને મેનેજ કરી લે છે. આમ નોંધપાત્ર ડીમાંડ-સપ્લાયની અસમતુલાને લીધે ઈટીએફના ભાવ પર નોંધપાત્ર અસર થતી નથી. ઈટીએફ યુનિટના ભાવની વધઘટ તે જે ઈન્ડેક્સ આધારિત હોય એ ઈન્ડેક્સમાં સમાવિષ્ટ સ્ક્રિપ્સના ભાવોની વધઘટને આધારે થતી હોય છે.

ભ્રમણા: ૩

ઈટીએફ લિક્વિડ નથી હોતા

રોકાણકારો બજારના ટ્રેડિંગ સમય દરમ્યાન ગમે ત્યારે અને ગમે તેટલીવાર ઈટીએફની ખરીદી અને વેચાણ કરી શકે છે એ જ હકીકત ઉપરની ભ્રમણાને તોડી નાંખે છે. તેમાં માર્કેટ મેકર્સ પણ હોય છે, જેઓ ઈટીએફની ખરીદી અને વેચાણ માટે સદા સજ્જ રહે છે. આમ ઈટીએફ સદા પ્રવાહી રહે છે.

ભ્રમણા: ૪

ઈટીએફ ખર્ચની દૃષ્ટિએ અસરકારક નથી

સેબીના નિયમન મુજબ ઈક્વિટી ફંડો તેની એસેટના ૨.૫ ટકા ખર્ચ તરીકે ચાર્જ કરી શકે છે, જે તે પરોક્ષપણે ઈન્વેસ્ટરો પાસેથી વસૂલી લે છે, જ્યારે ઈન્ડેક્સ ફંડ સામાન્ય રીતે પેસીવ ફંડ ગણાય છે અને તેથી તેમાં મહત્તમ ૧.૫ ટકા ચાર્જ કરાય છે. કેમ કે ઈન્ડેક્સ ફંડમાં ફંડ મેનેજરે તુલનાત્મક રીતે ઓછી મહેનત કરવાની હોય છે, તેમણે તો ઈન્ડેક્સમાંની કંપનીઓમાં જ રોકાણ કરવાનું રહે છે. એ જ રીતે ઈટીએફમાં તો ૦.૫ થી ૧ ટકો ફી જ ચાર્જ કરાય છે. વધુમાં ઈટીએફમાં એન્ટ્રી લોડ કે એક્ઝિટ લોડ હોતો નથી. હા, તેની બજાર પર લે-વેચ વખતે બ્રોકરેજ લાગે છે. ઈટીએફમાં એક્સચેન્જ પ્લેટફોર્મ પર સોદા થતાં હોવાથી તે દેશભરમાં વ્યાપક નેટવર્કનો લાભ મેળવે છે અને તે પણ ઓછા કે લઘુત્તમ ખર્ચે. આમ ઈટીએફ ખર્ચની દૃષ્ટિએ પણ અસરકારક સાધન બની રહે છે. (સેબી દ્વારા આ ચાર્જસમાં જરૂરી ફેરફાર સમયાંતરે કરાવાતા રહે છે)

ભ્રમણા: ૫

ઈટીએફ કોમ્પલેક્ષ છે

અનેક ઈન્વેસ્ટરો ઈટીએફથી એ માટે દૂર રહે છે કે તેમની દૃષ્ટિએ આ એક સંકુલ (કોમ્પલેક્ષ) પ્રોડક્ટ છે, જે તેમની ગેરસમજ છે. હકીકતમાં કાર ચલાવનાર માટે સ્ટીયરિંગ, બ્રેકિંગ, એક્સેલરેટિંગ અને ગીઅર બદલવાનું જાણવું મહત્ત્વનું અને જરૂરી છે. તેણે એન્જીન કઈ રીતે કામ કરે છે? સસ્પેન્શનની ડીઝાઈન શું છે? એ જાણવું આવશ્યક નથી. આ જ રીતે ઈટીએફમાં રોકાણ કરવા માટે તેના અંડરલાઈગ એટલે કે જેના આધારિત છે એ અને તેની એનએવી તેમ જ તેના સોદા ક્યાં થાય છે એ જાણવું જરૂરી હોય છે. આ જ કારણસર કિસીલ નામની દેશની પ્રથમ કક્ષાની કેડીટ રેટિંગ એજન્સીએ ઈટીએફને સૌથી સરળ સાધન લેખાવ્યું છે.

ભ્રમણા: ૬

ઈટીએફ અગવડભર્યું રોકાણ સાધન છે

ઈટીએફમાં રોકાણ કરનારે શેરબ્રોકર પાસે ટ્રેડિંગ એકાઉન્ટ, ડિપોઝિટરી પાર્ટિસીપન્ટ પાસે ડિમેટ એકાઉન્ટ ખોલાવવું પડે છે, જ્યારે કે સામાન્ય મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં આવી કોઈ જરૂર રહેતી નથી. જોકે આ બન્ને એકાઉન્ટ ખોલવા સરળ છે અને શેરમાં રોકાણ કરતા ઈન્વેસ્ટર પાસે તો બ્રોકિંગ અને ડિમેટ એકાઉન્ટ હોય જ છે, જેથી ઈટીએફ માટે આ બન્ને એકાઉન્ટ કામ લાગે છે.

ભ્રમણા: ૭

ઈટીએફ કરતા ઈન્ડેક્સ ફંડ્સ એ સારો વિકલ્પ છે!

આ બન્નેના અંડરલાઈગ સમાન હોવા છતાં તેમની વચ્ચે નોંધપાત્ર ફરક છે. ખાસ કરીને નાના રોકાણકારો માટે.

ઈટીએફમાં ફંડ્સ કોન્ટ્રેક્ટની લોટ સાઈઝ કરતા લોટ સાઈઝ નાની હોય છે, જેને લીધે નાના રોકાણકારો તેમાં સરળતાથી ભાગ લઈ શકે છે. ઈટીએફમાં તમે એક યુનિટમાં પણ રોકાણ કરી શકો છો, જે ઈન્ડેક્સ ફંડ્સમાં સંભવ રહેતું નથી. વધુમાં ફંડ્સ એક પ્રકારનો

સટ્ટો છે, જ્યારે ઈટીએફ એ રોકાણ ગણાય છે, જેને લીધે ફ્યુચર્સ માટે તમારે બ્રોકર પાસે અલગ ખાતું ખોલાવવું પડે છે, જ્યારે ઈટીએફના સોદા સરળતાથી થાય છે. આ ઉપરાંત ફ્યુચર્સમાં રોકાણકારે માર્ક ટુ માર્કેટ માર્જિન ભરવાનું આવે છે. તેમાં પાકતી મુદત આવે છે, જે મહત્તમ ત્રણ મહિનાની હોય છે, પરિણામે તે શોર્ટ ટર્મ ઈન્વેસ્ટમેન્ટ બની રહે છે. જ્યારે ઈટીએફમાં કોઈ પાકતી મુદત કે અલગ એકાઉન્ટ, માર્જિનની જરૂરીયાત જેવી બાબતો રહેતી નથી.

વૈશ્વિક ઈન્વેસ્ટમેન્ટ ગુરૂ વોરેન બફેટનું કહેવું છે કે “લાંબા ગાળાની સંપત્તિનું સર્જન કરવા માટે ‘ઈટીએફ’ સૌથી યોગ્ય રોકાણ સાધન છે.”

સેક્ટરલ ઈટીએફનો ટ્રેન્ડ વધશે

ભારતમાં હવેનાં સમયમાં સેક્ટરલ ઈન્ડેક્સની જેમ સેક્ટરલ ઈટીએફનો ટ્રેન્ડ શરૂ થવાની ધારણા છે. હાલમાં આપણાં દેશમાં બેન્કિંગ અને ટેક ઈટીએફ છે, પણ હવેપછી ફાર્મા, પાવર, એફએમસીજી, મેટલ્સ વગેરે સેક્ટરનાં ઈટીએફનું ચલાણ વધી શકે છે.

જેનું કારણ એ છે કે આ તમામ સેક્ટર આધારિત મ્યુ.ફંડોએ ૨૦૧૦ની તેજી દરમ્યાન ખૂબ જ સારું વળતર આપ્યું છે, જેને પરિણામે આ સેક્ટર આધારિત ઈટીએફનો વિચાર વહેતો થયો છે. આગામી સમયમાં આવા ઈટીએફ બજારમાં ઇવાઈ જવાની સંભાવના ખરી.

ઈન્ડેક્સ ફ્યુચર્સ સામે લાભ

ઈન્ડેક્સ ફ્યુચર્સ સામે ઘણી પરિસ્થિતિઓમાં ઈટીએફ વધુ લાભદાયી હોય છે.

જ્યારે રોકાણકાર ઈન્ડેક્સ ફ્યુચર્સમાં સોદા કરી શકે એમ નથી હોતો અથવા તેનું જોખમ લેવાની તેની તૈયારી નથી હોતી કે તેને એ પસંદ જ નથી ત્યારે ઈટીએફ વધુ સારો વિકલ્પ છે. જ્યારે રોકાણકાર પાસે રોકડ રકમ નાના પ્રમાણમાં હોય છે ત્યારે પણ ઈટીએફ સુલભ છે. વધુ મહત્વનું એ છે કે ઈન્ડેક્સ ફ્યુચર્સમાં રોકાણકારે દર મહિને કે ત્રિમાસિક ગાળામાં તેનું રોલ ઓવર કરતા રહેવું પડે છે, કેમ કે આ ફ્યુચર્સ કોન્ટ્રેક્ટ ત્યારે પાકી જતાં હોય છે. જ્યારે ઈટીએફ લાંબા ગાળા માટે ચાહો ત્યાં સુધી રાખી શકાય છે. કોઈ કારણસર રેગ્યુલેશન રોકાણકારને ફ્યુચર્સમાં સોદા કરતા અટકાવે ત્યારે ઈટીએફનું માધ્યમ મળી રહે છે. કરવેરાની દૃષ્ટિએ પણ ઈન્ડેક્સ ફ્યુચર્સને

શોર્ટ ટર્મ કેપિટલ ગેઈન ટેક્સ લાગે છે, પરંતુ ઈટીએફમાં લોંગ ટર્મ કેપિટલ ગેઈનનો લાભ મેળવી શકાય છે. ક્યારેક ફ્યુચર્સ કરતા ઈટીએફમાં વધુ ડિસ્કાઉન્ટ પણ મળી જતું હોય છે. ઈક્વિટી ફ્યુચર્સમાં રોકાણ કરવું હોય તો લઘુત્તમ રકમ પણ મોટી હોવાનું જરૂરી બને છે. જ્યારે ઈટીએફમાં રોકાણ નાની રકમ સાથે પણ થાય છે. વધુમાં કેટલાંક ઈન્વેસ્ટમેન્ટ ફ્યુચર્સ ટ્રેડિંગ ઉપલબ્ધ હોતું નથી, જ્યારે કે તેમાં ઈટીએફ સંભવ બની શકે છે.

શેરો કે બોન્ડ કે કોમોડિટીઝના પોર્ટફોલિયો સામે ઈટીએફનું શોર્ટ સેલ્સ (ખોટું વેચાણ) કરીને તેમાં હેજિંગ પણ થઈ શકે છે.

ઈટીએફમાં અગ્રણી વૈશ્વિક કંપનીઓ

આંતરરાષ્ટ્રિય સ્તરે ઈટીએફ માટે જાણીતી રપથી વધુ કંપનીઓ છે, જેમાં બારક્લેસ ગ્લોબલ ઈન્વેસ્ટર, સ્ટેટ સ્ટ્રીટ ગ્લોબલ એડવાઈઝર્સ, વેનગાર્ડ બેંક ઓફ ન્યૂયોર્ક મેલન, મેરીલ લિનચ, રીડેક્સ ઈન્વે., વાન એક ગ્લોબલ, વિસડમ ટ્રી, કલેમોર, અમેરીસ્ટોકસ ફંડ્સ, ફર્સ્ટ ટ્રસ્ટ મેકોશએર્સ, એક્સ શેર્સ એડવાઈઝર્સ, ગોલ્ડેમન સારા ગ્રુપ, ફિડીલીટી ઈન્વેસ્ટમેન્ટ્સ, બેર સ્ટર્ન, નોર્થન ટ્રસ્ટ, ગ્રીન હેવન કોમોડિટી સર્વિસીસ, રીવેન્યુ શેર્સ ઈન્વેસ્ટર સર્વિસીસ, ઝીગલેર કેપિટલ મેનેજમેન્ટ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

ભારતીય ઈટીએફની અગ્રણી કંપનીઓ

ભારતમાં ઈટીએફ બહાર પાડવામાં બેન્ચમાર્ક એસેટ મેનેજમેન્ટ કંપની પ્રા. લિ. પ્રણેતા અને અગ્રણી છે, જ્યારે કે અન્ય કંપનીઓમાં મુડન્શીયલ આઈસીઆઈસીઆઈ, કોટક મહિન્દ્ર મ્યુચ્યુઅલ ફંડ, મોતીલાલ ઓસવાલ, ક્વાન્ટમ, રિલાયન્સ મ્યુચ્યુઅલ ફંડ જેવી હસ્તીઓએ ઈક્વિટી ઈટીએફ ઈસ્યુ કર્યા છે. ગોલ્ડ ઈટીએફ બરા પાડનાર કંપનીઓમાં બેન્ચમાર્ક ઉપરાંત યુનિટ ટ્રસ્ટ ઓફ ઈન્ડિયા, કોટક મ્યુચ્યુઅલ ફંડ, એચડીએફસી મ્યુચ્યુઅલ ફંડ, ક્વાન્ટમ, રિલાયન્સ મ્યુચ્યુઅલ ફંડ, રેલીગેયર મ્યુચ્યુઅલ ફંડ, એસબીઆઈ મ્યુચ્યુઅલ ફંડનો મસાવેશ થાય છે. કામગીરી પ્રમાણે તેમાંથી વાર્ષિક ખર્ચ બાદ કરીને વળતર મળે છે. ઈટીએન ઈસ્યુ કરનારનું જોખમ તેને સપોર્ટ કરનાર નાણાંસંસ્થાની ક્રેડિટ વર્ધાનિસ સાથે જોડાયેલું હોય છે. જો ઈસ્યુઅરની આર્થિક સ્થિતિ કથળી જાય તો તેની ઈટીએનના મૂલ્ય પર નકારાત્મક અસર થઈ શકે છે. પછી ભલે અંડરલાઈંગ ઈન્વેસ્ટમેન્ટની કામગીરી જુદી રહી હોય. જો કે ભારતીય બજારમાં હીજ ઈટીએનનો ખ્યાલ પ્રચલિત થયો નથી, પરંતુ ભવિષ્યમાં તે આવી શકે છે. વિદેશી બજારોમાં ઈટીએન જાણીતા છે.

ઈટીએફ જેવું સાધન ઈટીએન

ઈટીએફ જેવું એક સાધન છે ઈટીએન. જેને એક્સચેન્જ ટ્રેડેડ નોટ્સ કહે છે. આ એક ઋણ સાધન છે, જે સિંગલ કોમોડિટી, કરન્સી અથવા ઈન્વેસ્ટમેન્ટની કામગીરી સાથે જોડાયેલું હોય છે. તેની ચોક્કસ નિર્દિષ્ટ મેચ્યોરિટી (પાકતી) તારીખ હોય છે. જો કે ઈટીએનમાં મેચ્યોરિટી પૂર્વે ટ્રેડિંગ કે રીડમ્પશન થઈ શકે છે.

સિલ્વર ઈટીએફ

ગોલ્ડ ઈટીએફ જેવી જ સફળતા મળી શકવાની જેની સંભાવના છે એ આપણા દેશમાં સિલ્વર ઈટીએફની દરખાસ્ત લાંબા સમયથી તૈયાર થઈને મંજૂરીની રાહ જોઈ રહી છે. આ ઈટીએફ સિલ્વર એસેટ્સમાં રોકાણ કરે છે. ગોલ્ડની જેમ આ ઈટીએફમાં જમા થતાં નાણાંનું

સિલ્વર (ચાંદી)માં રોકાણ કરાય છે. આ રકમની ફિઝિકલ ચાંદી ખરીદીને તેને જમા કરાય છે, જેથી ચાંદીના ભાવ વૃદ્ધિનો લાભ તેના ઈટીએફ ધારકોને મળી શકે. વ્યક્તિ અને સંસ્થાકીય રોકાણકારો બન્ને માટે સિલ્વર ઈટીએફ ખૂબ જ આકર્ષક રોકાણ સાધન ગણાય છે. આપણા દેશમાં સોનાની જેમ ચાંદીનો પણ ભરપૂર વપરાશ થાય છે. ખાસ કરીને ચાંદીનો ઉપયોગ તો ઘરેણાં ઉપરાંત વાસણો, ઈલેક્ટ્રિકલ્સ આઈટેમોમાં, ઔદ્યોગિક વપરાશ માટે પણ વ્યાપક પ્રમાણમાં થાય છે.

વિદેશોની ઈટીએફ માર્કેટમાં સિલ્વર ઈટીએફની વ્યાપક બજાર જોવા મળે છે. આ ઈટીએફમાં પ્રવાહિતા પણ ભરપૂર રહેવા ઉપરાંત તેની લે-વેચ પણ સરળ રહે છે. જોકે ચાંદીની બજારમાં થતી વધઘટ કે વોલેટિલિટી સિલ્વર ઈટીએફ માટે જોખમી પણ બની શકે છે.

ભારતીય બજારમાં સિલ્વર ઈટીએફને મંજૂરી બાકી શામાટે ?

વાત જાણે એમ છે કે સિલ્વર ઈટીએફને મામલે આપણા દેશની બે નિયમન સંસ્થા વચ્ચે મતભેદ ચાલી રહ્યા છે. આ ઈટીએફનું ગોલ્ડ ઈટીએફની જેમ શેરબજાર પર ટ્રેડિંગ કરવા દેવા માટે બેન્યુમાકલ એસેટ મેનેજમેન્ટ કંપનીએ સેબીને દરખાસ્ત સુપ્રત કરી છે, જેમાં નિયમન સંસ્થા સેબી (સિક્યુરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા) તેનું નિયમન કરી શકે છે, જ્યારે બીજી બાજુ સિલ્વર એક કોમોડિટી હોવાથી કોમોડિટીઝ માર્કેટની નિયમન સંસ્થા એફએમસી (ફોરવર્ડ માર્કેટ કમિશન) તેનું નિયમન પોતાના હસ્તક હોવું જોઈએ એવું કહે છે. પરિણામે સિલ્વર ઈટીએફની યોજના લાંબા સમયથી પેન્ડિંગ છે. હવે સરકાર આ મામલે દરમિયાનગીરી કરી કોઈ ઉકેલ આપે તો આ વિષય આગળ વધી શકે. અહીં એ સવાલ થઈ શકે કે તો પછી ગોલ્ડ ઈટીએફને કઈ રીતે મંજૂરી મળી? તે પણ તો એક કોમોડિટી છે., જેના જવાબમાં એવું કહેવાય છે કે કોમોડિટી ઈટીએફનો તે પ્રથમ કિસ્સો હતો, જેથી એ વખતે તેના ટ્રેડિંગ વિશે પ્રશ્ન ઊભો કરાયો નહોતો, કિંતુ પછીથી એફએમસીને સવાલ થયો ત્યારે ગોલ્ડ ઈટીએફ લોન્ચ થઈ ચૂક્યું હતું અને તેનું ટ્રેડિંગ પણ સ્ટોક એક્સચેન્જ પર થવા લાગ્યું હોવાથી એ મુદ્દે તેનો સ્વીકાર કરી લેવાયો હતો. આજે સાતથી આઠ ગોલ્ડ ઈટીએફ બજારમાં છે અને તેમાં ઘણું કામકાજ પણ થાય છે., કિંતુ સિલ્વર ઈટીએફનો મામલો પેન્ડિંગ છે.

સોનાની જેમ સિલ્વરની તેજીનો લાભ પણ નાના રોકાણકારોને મળી શકે અને જેમને ડિમેટ સ્વરૂપે તેમાં રોકાણ કરવું છે તેમને એ વિકલ્પ મળી શકે એ માટે સિલ્વર ઈટીએફની ખાસ જરૂર છે, તેની માગ પણ છે અને તેની મોટી બજાર પણ વિકસી શકે એમ છે, તેમ છતાં બે રેગ્યુલેટર વચ્ચે આ મુદ્દે મડાગાંઠ ન ઉકેલાય ત્યાં સુધી સિલ્વર ઈટીએફના દિવસો ભારતીય બજાર માટે દૂર છે.

બીએસઈ-એનએસઈ પર લિસ્ટેડ ઈટીએફ

બીએસઈ અને એનએસઈ પર હાલમાં જે ઈટીએફ ટ્રેડિંગ માટે ઉપલબ્ધ છે તેમાં મુખ્યત્વે બે પ્રકારના ઈટીએફ છે. એક ઈક્વિટી અને બીજા ગોલ્ડ આધારિત. એક લિક્વિડ ઈટીએફ પણ છે, જે લિક્વિડ બેન્યુમાર્ક ઈટીએફ તરીકે જાણીતું છે. ઈક્વિટી ઈટીએફમાં એનએસઈના બેન્યુમાર્ક ઈન્ડેક્સ નિફ્ટી આધારિત નિફ્ટી બીઝ છે, એ જ રીતે જુનિયર નિફ્ટી બીઝ છે. બેંક બીઝ છે, પીએસયુ બેંક ઈટીએફ છે. હેંગસેંગ બીઝ છે. સેન્સેક્સ આધારિત પ્રુન્શીયલ આસીઆઈસીઆઈ ઈટીએફ છે. કોટક પીએસયુ બેંક ઈટીએફ, કોટક નિફ્ટી, મોતીલાલ ઓસવાલ મોસ્ટ શેર્સ ઈટીએફ, ક્વાન્ટમ ઈન્ડેક્સ ફંડ ઈટીએફ, રિલાયન્સ બેન્કિંગ ઈટીએફ અને એસએન્ડપી નિફ્ટી યુટીઆઈ નોશનલ ડિપોઝિટરી રીસીપ્સ સ્કીમ (સુન્દર) ઈટીએફ છે.

જ્યારે ગોલ્ડ ઈટીએફમાં ગોલ્ડ બેન્યુમાર્ક (ગોલ્ડ બીઝ) ઈટીએફ, એચડીએફસી મ્યુચ્યુઅલ ફંડ ગોલ્ડ ઈટીએફ, આઈસીઆઈસીઆઈ મ્યુચ્યુઅલ ફંડ ગોલ્ડ ઈટીએફ, કોટક ગોલ્ડ ઈટીએફ, ક્વાન્ટમ ગોલ્ડ ઈટીએફ, રિલાયન્સ ગોલ્ડ ઈટીએફ, રેલીગર ગોલ્ડ ઈટીએફ, એસબીઆઈ ગોલ્ડ ઈટીએફ અને યુટીઆઈ ગોલ્ડ ઈટીએફનો સમાવેશ થાય છે.

રાષ્ટ્ર આધારિત ઈટીએફ

ઈક્વિટી ઈન્ડેક્સ, કોમોડિટીઝ વગેરે આધારિત ઈટીએફ ઉપરાંત અમુક ઈટીએફ દેશ આધારિત પણ હોય છે. જેમાં સંબંધિત દેશોની ઈકોનોમીમાં રોકાણ કરાય છે. હાલમાં અમુક ઈટીએફ ભારતને કેન્દ્રમાં રાખીને યુ. એસ.ની બજારમાં પણ ચાલી રહ્યાં છે. જેમાં રોકાણ કરનારાનું ભંડોળ આખરે ભારતીય ઈક્વિટીમાં આવતું

હોય છે. ઈન્ડિયા ફોકસ આવા કેટલાક ઈટીએફમાં વિસમટ્રી ઈન્ડિયા અર્નિંગ્સ ડંડ (ઈટીએફ), પાવરશૉર્સ ઈન્ડિયા પોર્ટફોલિયો (પીઆઈએન) અને આઈશૉર્સ એસ એન્ડ પી ઈન્ડિયા ઈન્વેક્સ ડંડ (આઈએનડીવાય) નામના ઈટીએફનો સમાવેશ થાય છે. થોડા વખત પૂર્વે જ્યારે આર્થિક કટોકટી આવી હતી ત્યારે આ ઈન્ડિયા ફોકસ ઈટીએફમાંથી નાણાં પ્રવાહ બહાર ગયો નહોતો. બલકે અમુક નાણાં પ્રવાહ વધ્યો પણ હતો.

ઈન્ડિયા ફોકસ ઈટીએફની જેમ ઈમર્જિંગ માર્કેટ્સ ઈટીએફ પણ હોય છે. જેનું રોકાણ ઈમર્જિંગ દેશોની ઈક્વિટીમાં કરાતું રહે છે. હાલમાં વૈશ્વિક રોકાણકારો ભારત સહિત ઈમર્જિંગ માર્કેટમાં પોતાનું એક્સપોઝર વધારી રહ્યા છે. અર્થાત્ રોકાણ વધારી રહ્યા છે. ભવિષ્યમાં ભારતીય ઈટીએફ તેમ જ ઈન્ડિયા ફોકસ ઈટીએફ માટે આકર્ષણ વધતું રહેશે એવું અનુભવીઓ માને છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે

ઈટીએફ આંતરરાષ્ટ્રીય અને ઊભરતી બજારોમાં રોકાણની પણ તક ઓફર કરે છે. કંપનીઓની ઈક્વિટી મારફત ઈટીએફનો રોકાણકાર ચોક્કસ દેશોની ઈકોનોમીમાં રોકાણ કરી શકે છે. અગાઉ આપણે જેમ હેંગસેંગ ઈટીએફની વાત કરી, જેમાં હોંગકોંગના બેન્ચમાર્ક ઈન્વેક્સમાં, એટલે કે હેંગસેંગમાં સમાવિષ્ટ કંપનીઓની ઈક્વિટીમાં રોકાણ કરીને ઈન્વેસ્ટરો હોંગકોંગ અને ચાઈનાની ઈકોનોમીમાં એક્સપોઝર લઈ શકે છે. આમ રોકાણકારો પોતાનું રોકાણ અન્ય દેશોમાં કે અન્ય અર્થતંત્રમાં વાળીને રિસ્ક મેનેજમેન્ટ ઉપરાંત અન્ય દેશોના વિકસતા અર્થતંત્રનો લાભ પણ ઉઠાવી શકે છે. અન્ય દેશોનાં એક્સચેન્જો પર લિસ્ટેડ વ્યક્તિગત કંપનીઓના જીડીઆર (ગ્લોબલ ડિપોઝિટરી રિસિપ્ટ)માં રોકાણને બદલે આ ઈટીએફનો માર્ગ વધુ વૈવિધ્યપૂર્ણ અને સરળ પણ છે. જ્યાં સીધું રોકાણ થઈ શકે એમ નથી ત્યાં ઈટીએફ મારફત એક સરળ અને ઝડપી રોકાણનો માર્ગ પણ બની રહે છે.

વધુ લિસ્ટિંગ ક્યાં ?

વૈશ્વિક બજારોમાં ન્યૂયોર્ક સ્ટોક એક્સચેન્જ ખાતે તેમ જ નાસદાક (જે પણ યુ.એસ.એ. સ્થિત એક્સચેન્જ છે) ખાતે સૌથી વધુ ઈટીએફ લિસ્ટેડ છે. ભારતીય સ્ટોક એક્સચેન્જ પર હાલ ૨૪ જેટલા ઈટીએફ લિસ્ટેડ છે, જેની તુલનાએ વૈશ્વિક બજારોમાં ૧૫૦૦થી વધુ ઈટીએફ લિસ્ટેડ છે.

ઈટીએફના સામાન્ય જોખમી પરિબળો

ઈટીએફમાં કરાયેલું રોકાણ બજારની વધઘટનાં જોખમોને આધિન હોય છે તેમ જ તેમાં કોઈ ખાતરીપૂર્વકનું વળતર હોતું નથી. કોઈપણ સિક્યોરિટીઝ કે સ્કીમના યુનિટની જેમ ઈટીએફના યુનિટસના ભાવમાં પણ બજારની ચાલના આધારે વધઘટ થયા કરે છે. એટલે કે મુડીબજારને અસરકર્તા પરિબળો તેને પણ અસર કરે છે. ઈટીએફ કે તેના પ્રમોટર કે સહયોગી કંપનીની ભુતકાળની કામગીરી ભાવિ કામગીરીના સંકેત આપતી નથી, કોઈપણ ઈટીએફનું નામ માત્ર તેનું નામ હોય છે, તે તેની ગુણવત્તા, ભાવિ અને તેના વળતરનો નિર્દેશ કરતું નથી. કોઈ સ્કીમમાં લોસ જાય કે તેના કામકાજથી ડંડમાં અછત સર્જાય તો સ્પોન્સર પોતે ફાળવેલી

પ્રારંભિક રકમથી વધુ રકમ માટે જવાબદાર રહેતા નથી. ધારો કે સ્પોન્સરે રૂ. એક લાખની રકમ ફાળવી છે તો તેની જવાબદારી પણ માત્ર રૂ. એક લાખ સુધીની રહે છે, યોજનાની એનએવી (નેટ એસેટ વેલ્યુ) શેરબજારની વધઘટને આધારે બદલાતી રહે છે, રોકાણકારોને ચોકકસ સંજોગોમાં ખોટ પણ જઈ શકે છે.

આ ફંડમાં ઉપજેલું કોઈપણ વળતર ભાવિના વળતરનો સંકેત આપતું નથી કે એ તેની અન્ય રોકાણો સાથે તુલના કરવાનું ધોરણ બને એવું પણ જરૂરી નથી.

ઈટીએફ માર્કેટનું વધતું કદ

ઈટીએફની માર્કેટ સતત મોટી થતી રહી છે અને હજી વધુ ને વધુ મોટી થતી રહેશે. ૨૦૧૦ના અંતે વિશ્વની બજારોમાં અંદાજે ૧૯૦૦થી ૨૦૦૦ જેટલા ઈટીએફ હતા. જોકે ભારતમાં હજી ૧૦થી ૧૫ ઈટીએફ છે, જેમાં પણ મુખ્યત્વે ઈક્વિટી સંબંધિત અને ગોલ્ડ ઈટીએફ છે. જ્યારે વિશ્વમાં ઈટીએફની વેરાયટી ખાસ્સી મોટી છે. આમાંથી અનેકવિધ વેરાયટી હવેથી ક્રમશઃ ભારતીય બજારમાં આવતી જશે. હાલમાં વિશ્વના ૪૦થી વધુ એક્સેજીસ પર ઈટીએફનું લિસ્ટિંગ છે તેમ જ તેમાં કામકાજ થાય છે.

વિશ્વવિખ્યાત નાણાં સંસ્થા મોર્ગન સ્ટેનલીના અભ્યાસ મુજબ વર્ષ ૨૦૧૧માં ઈટીએફ હેઠળની એસેટ્સનું મૂલ્ય આશરે બે ટ્રિલિયન ડોલરને વટાવી જશે. આ અભ્યાસમાં જણાવ્યાનુસાર ઈટીએફની બજારના વિકાસમાં સતત સંસ્થાકીય તેમ જ વ્યક્તિગત રોકાણકારોનો વધી રહેલો પ્રવાહ મુખ્ય ભૂમિકા ભજવી રહ્યો છે. આ ઉપરાંત યુએસ અને યુરોપની બજારોમાં ઈટીએફ માટેની વધી રહેલી ફાળવણી પણ કારણભૂત બની રહી છે.

ભારત સહિતની વિશ્વની બજારોમાં ઈન્વેક્સની સંખ્યામાં થઈ રહેલી વૃદ્ધિ, ઈક્વિટી, ફિક્સ્ડ ઈન્કમ, કોમોડિટી અને અન્ય ઈન્વેક્સની વૃદ્ધિ પણ ઈટીએફની વૃદ્ધિનું કારણ બની રહી છે.

રોકાણકારોમાં ઈટીએફનો એક સરળ તેમ જ એકંદરે સલામત પ્રોડક્ટ તરીકે થઈ રહેલો સ્વીકાર પણ ઈટીએફની બજારને મોટી કરવામાં નિમિત્ત બને છે.

વર્તમાનમાં આપણા દેશમાં બીએસઈ અને એનએસઈએ ઈટીએફના લિસ્ટિંગ કર્યા છે, જેમાં ઈટીએફનું બજાર એક અલગ સેગમેન્ટ તરીકે ઉભરી રહ્યું છે. ભવિષ્યમાં વધુ સ્ટોક એક્સચેન્જ કાર્યરત બનશે ત્યારે તેમાં પણ

ઈટીએફનો અલગ વિભાગ વિકસવાની પૂરતી સંભાવના છે. કારણકે ભારતમાં ઈટીએફની બજાર આગામી પાંચેક વર્ષમાં નોંધપાત્ર કદમાં મોટી થવાનો અવકાશ છે. ઈટીએફની માર્કેટ મોટી થતી રહેશે એનો સંકેત

લઈએ તો થોડો વખત પુર્વે મોતીલાલ ઓસવાલ સિક્યોરિટીઝ નામના બ્રોકરેજ હાઉસે પણ પોતાનું

ઈટીએફ બહાર પાડ્યું છે. આમ હવે પછીના સમયમાં ઈટીએફ ક્ષેત્રે ઈનોવેશન થતાં રહેશે. રિસ્ક

મેનેજમેન્ટથી લઈ વળતરના સિસ્ટેમેટિક ગ્રોથ અને રિટેઈલથી લઈ મોટા રોકાણકારો સુધી એકંદરે ઊંચી

સલામતી ઓફર કરતા ઈટીએફની લોકપ્રિયતા વધતી રહેશે એવું બજારના નિષ્ણાતો માને છે. આજે જેમ મ્યુ.

ફંડ ઉદ્યોગ એક મહાકાય ઉદ્યોગ બની ગયો છે અને સતત વિસ્તરી રહ્યો છે તેમ ઈટીએફની માર્કેટ પણ મ્યુ.

ફંડ સમાન કદ હાંસલ કરે કે તેનાથી પણ આગળ નીકળી જાય તો નવાઈ નહીં એવી ધારણા મુકાય છે.

परिचय पुस्तिका—जयेश चितलिया

सौजन्य: परिचय ट्रस्ट.